

VDK IZPĒTE

LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija

Starptautiskās zinātniskās konferences
LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras,
veltītas 1991. gada Augusta puča izgāšanās divdesmit piektajai
gadadienai un sekojošajai VDK likvidēšanai Latvijas Republikā,
2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā ziņojumi. Pirmā daļa.

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras. Ziņojumi starptautiskajā zinātniskajā konferencē 2016. gada 11., 12. un 13. augustā Rīgā. Autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā. VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 3. sēj. Rīga, LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitāte, 2016, 611 lpp.

Konferences zinātniskā redakcijas kolēģija

Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris, komisijas priekšsēdētājs, pētnieks, redakcijas kolēģijas priekšsēdētājs, Dr. iur. Kristīne Jarinovska, komisijas priekšsēdētāja vietniece, vadošā viespētniece, Dr. hist. Arūns Bubnis (*Arunas Bubnys*), Lietuvas Republika, Dr. hist. Mēlis Maripū (*Meelis Maripuu*), Igaunijas Republika.

Recenzenti

Dr. sc. pol. Ivars Ījabs, Dr. hist. Uldis Neiburgs.

Autori

M. iur. Juris Stukāns, Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, Dr. philol. Inguna Daukste-Sīlasproģe, M. hist. Mārtiņš Dātavs, Dr. hist. Jānis Ķeruss, Dr. hist. Uldis Krēsliņš, Dr. hist. Dzintars Ērglis, B. hist. Madara Brūnava, B. hist. Marta Starostina, M. hist. Arturs Žvinklis, Dr. hist., Dr. h. c. (LZA) Kārlis Kangeris (komisijas pārskats).

Zinātniskā redaktore

Dr. iur. Kristīne Jarinovska.

Literārie redaktori

Dr. philol. Ieva Kalniņa, M. sc., M. A. Eoin Micheál McNamara.

Konferences rīcības komiteja

Dr. philol. Eva Eglāja-Kristšone, administratīvā sekretāre (literatūrzinātne), priekšsēdētāja, B. hist. Madara Brūnava, sekretāre, Dr. sc. comm. Mārtiņš Kaprāns, komisijas loceklis, (komunikācijas zinātne), Dr. phil. Solveiga Krūmiņa-Koņkova, komisijas locekle, vadošā viespētniece (filozofija), M. sc. comp. Ilmārs Poikāns (informācijas tehnoloģiju zinātne), M. sc. pol. Didzis Šēnbergs (politikas zinātne), komisijas loceklis, Dr. hist. Gints Zelmenis, vadošais viespētnieks (vēsture).

Vāki, titullapa: *Šēla savrupnams*, Rīgā, Kristīnes Jarinovskas foto.

Foto: Kristīne Jarinovska, Kristīne Lindberga, Didzis Šēnbergs un autori.

ISBN 978-9934-8587-4-1

Pamatojoties uz Satversmes ievadā iekļauto totalitāro režīmu un to noziegumu nosodījumu, ar likuma *Par bijušās Valsts drošības komitejas dokumentu saglabāšanu, izmantošanu un personu sadarbības faktu ar VDK konstatēšanu* pirmo *secunda* daļu un Ministru kabineta 2014. gada 20. augusta rīkojumu Nr. 433 izveidotā Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, tās piesaistītie eksperti un stipendiāti starptautiskajā zinātniskajā konferencē *LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras* 2016. gada 11. augustā *Pilsētas bibliotēkā*

LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK un tās piesegstruktūras

Padomju ideoloģijas un propagandas izpaušmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

B. hist. Marta Starostina

LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijas stipendiāte

Vissavienības akciju sabiedrība *Intūrists* (arī Padomju Sociālistisko Republiku Savienības (PSRS) Ministru Padomes (MP) Galvenās ārzemju tūrisma pārvaldes *Intūrists*, turpmāk – *Intūrists*) bija PSRS valsts iestāde, kas pildīja ar tūrismu saistītos uzdevumus – gan tūrisma infrastruktūras veidošanu, gan ceļojumu rīkošanu, gan noteiktu ceļojumu aizliegšanu.¹ *Intūrists* izplatīja arī propagandu tūristu vidū, centās ietekmēt tos gan morāli, gan fiziski.² Bija svarīgi apstrādāt ārzemju tūristu grupas, jo tās varēja gan celt, gan iedragāt PSRS reputāciju. 1966. gada PSRS Augstākās Padomes Prezidija dekrēts paredzēja, ka:

“jebkura ļaunprātīga ceļošanas noteikumu pārkāpšana PSRS teritorijā no ārzemju tūristu un personu bez pilsonības, proti, bez noteiktas dzīvesvietas, puses, terminēta pārvietošanās no vietas uz dzīvesvietu vai vietu apmeklēšanas, kas nav tam paredzēta PSRS vīzās, atkāpšanās no ceļošanas maršruta, kas paredzēts ceļošanas dokumentos bez speciālās atļaujas, ja šīs personas iepriekš bijušas divreiz sodītas par šo noteikumu pārkāpšanu, sodāmas ar brīvības atņemšanu, kas nepārsniedz vienu gadu, vai labošanas darbiem līdzīgā periodā, vai sodu, kas nepārsniedz 50 rubļus.”³

¹ LVA, 222. f., 1. apr., 17. l., 27. lp.

² Jānadēls, J. “Sakari”, *Latvija*, Nr. 39, 1981, 19. novembris, 3. lpp.

³ Chabe Alexander. “Soviet Tourism: an Open Door to a Closed Society”, *The Social Studies*, 1989, February, p. 57.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Intūrista darba organizācija un struktūra aplūkota jau iepriekš Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas (LPSR) Valsts drošības komitejas (VDK) zinātniskās izpētes komisijas rakstu 1. sējumā.⁴ Jāatzīmē tikai viens būtisks aspekts, ka, lai gan LPSR teritorijā aktivitātes veica *Intūrista* Rīgas nodaļa, kas, neskaitot Maskavas pakļautību, oficiāli pildīja Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas (LKP CK) – un formālāk arī LPSR MP – pavēles un rīkojumus, tomēr faktiski tā apkalpoja VDK uzdevumus un īstenoja tās intereses.⁵

Apskata mērķis ir aplūkot atsevišķus piemērus par *Intūrista* Rīgas nodaļas saistību ar LPSR VDK un atklāt, kā VDK iespaidoja *Intūrista* darbību. Analīzē uzmanība pievērsta jautājumiem, kāpēc tūrisma joma bija PSRS valsts drošības jautājums, kuras tūristu grupas uzskatīja par bīstamām un kā VDK ietekmēja tūristus, paredzot tiem sarīkojumu izvēli, norisi un iznākumu.

Darbā izmantots Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva (LVA) VAS *Intūrists* 222. fonda⁶ 1., 2., 3., 4., 5., 7., 9., 16., 18., 19., 21., 22., 25., 26., 27., 28., 29., 31., 32., 33., 35., 37., 39., 41., 44., 46., 47., 56. apraksts. 222. fonds satur lietvedības dokumentus, kas sniedz plaša apjoma informāciju par *Intūrista* darbinieku sniegtajām un saņemtajām atskaitēm, izdotajām un saņemtajām pavēlēm un veikto saraksti. Dokumenti sagatavoti mašīnrakstā krievu valodā, līdz ar to viegli lasāmi un saprotami. Darbā izmantoti arī tiesas lietu⁷ materiāli, kas atklāj *Intūrista* un VDK sadarbības formu un aspektus, veidojot piesegu. Analizējot tiesas lietu materiālus, var konstatēt, ka VDK vervējusi *Intūrista* darbiniekus, lai saņemtu informāciju no viņiem atskaišu formā par atsevišķām tūristu grupām un atsevišķiem cilvēkiem. Apskatīts arī Latvijas Nacionālā arhīva Personāla dokumentu valsts arhīva (PDVV) 282. fonds Valsts A/s *Viesnīca*

⁴ Sk. Starostina, Marta. "Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības "Intūrists" Rīgas nodaļā darbā ar latviešu trimdas tūristiem (1957–1985)", *Totalitārisma sabiedrības kontrole un represijas*, autoru kolektīvs K. Jarinovskas zinātniskajā redakcijā, VDK zinātniskās izpētes komisijas raksti, 1. sēj. Rīga: LPSR Valsts drošības komitejas zinātniskās izpētes komisija, Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts, 2016, 241.–280. lpp.

⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 56. l., 1.–3. lp.

⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 1. lp.

⁷ Lieta Nr. K30-459/10.

Latvija,⁸ kas satur datus par *Intūrista* viesnīcas personālu. Minētais fonds sastāv no diviem aprakstiem. Pirmais apraksts (1959–1997) satur 492 lietas, bet otrajā aprakstā ir 73 lietas. Izpētes nolūkos, ievērojot atpazīstamības aspektu, kā piemēri izvēlētas Zanes Rozenbergas,⁹ Venera Lukomeša,¹⁰ Elzas Tiltiņas¹¹ un Viļņa Straumes¹² lietas. Minētie dokumenti lielākoties ir krievu valodā mašīnrakstā vai rokrakstā, taču pieejami dokumenti arī latviešu valodā rokrakstā. Tāpat izmantots arī PDVA 3406. fonds par *Intūrista* viesnīcas tipa pansionātu *Rīgas Jūrmala*,¹³ kas ietver viesnīcas personāla lietas par laikposmu no 1960. līdz 1961. gadam, tomēr, neraugoties uz nelielo laika periodu, dokumenti labi ilustrē darbinieku panākumus “valsts drošības” jautājuma risināšanā. Materiāli pārsvarā ir krievu valodā rokrakstā, taču atsevišķi teksti ir arī krievu valodā mašīnrakstā. Visbeidzot izmantots arī LVA PA-101. fonds,¹⁴ kurā atrodas slepenās sarakstes dokumenti, LKP CK Aģitācijas un propagandas daļas lietas, Partijas orgānu nodaļas lietas un citi dokumenti, kas visi kopā satur atsevišķas norādes, kuras papildina *Intūrista* dokumentāciju un ieskicē VDK darbību. Darbā izmantots 37. apraksta 129. lieta, 37. apraksta 131. lieta, 37. apraksta 134. lieta, 39. apraksta 119. lieta, 49. apraksta 105. lieta un 51. apraksta 122. lieta. Materiāli ir krievu un latviešu valodā mašīnrakstā.

Pētījuma ietvaros veiktas intervijas. Vienu sniedza *Intūrista* gide tulce, Latvijas komitejas kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs (*Kultkoms* – cita VDK piesegstruktūra) Jaunatnes sekcijas biroja priekšsēdētāja¹⁵ Zane Rozenberga, kura darbojās ar trimdas

⁸ PDVA, 282. f., 1959.–2003. l., 30. lp.

⁹ PDVA, 282. f., 1. apr., 112. l., 157.–163. lp. Zane Rozenberga, dzimusi 1944. gadā – tulkotāja un rakstniece.

¹⁰ PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.–70. lp.

¹¹ PDVA, 282. f., 1. apr., 96. l., 41.–63. lp.

¹² PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 167.–178. lp.

¹³ PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 1.–146. lp.

¹⁴ Latvijas Nacionālā arhīva Latvijas Valsts arhīva Latvijas Komunistiskās partijas Centrālās Komitejas fonds Nr. PA-101 (LVA, PA-101. f.).

¹⁵ “No debatēm”, *Dzimtenes Balss*, 1971, 2. decembris; Briede-Bulāvinova, Vija.

“Latvijas komitejā kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs”, *Dzimtenes Balss*, 1971, 25. novembris.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

latviešiem. Otrs intervētais bija Bonifācijs Daukšts – vēsturnieks, diplomāts, literāts un publicists. Izmantota arī PSRS un trimdas latviešu prese, piemēram, no vienas puses, *Dzimtenes Balss*,¹⁶ *Padomju Jaunatne*¹⁷ un, no otras puses, *Latvija Amerikā*,¹⁸ *Brīvība*,¹⁹ *Laiks*,²⁰ *Latvija*.²¹ Šie periodiskie izdevumi sniedz divus pretējus viedokļus padomju tūrisma, *Intūrista* un VDK jautājumos, kā arī ir attiecīgā laika liecība.

Līdz ar Latvijas okupāciju un prettiesisko inkorporāciju PSRS mainījās visa tūrisma struktūra, tā kļuva par ideoloģijas un propagandas līdzekli. PSRS negribēja pieļaut, lai tajā un PSRS ietekmes zonu valstīs esošās personas sastaptos ar citādām nekā PSRS oficiālās ideoloģijas sludinātajām idejām. Saskaņoties PSRS un ārvalstu idejām, varētu tikt iedragāts *tautas demokrātijas*²² valstu stāvoklis PSRS. Lai to novērstu, bija rūpīgi jāseko tam, ko tūristi centās ievest PSRS, un tajā pašā laikā bija jārūpējas par to, ko tūristi uzzināja vai varētu uzzināt par PSRS.

Šodien *Intūrista* čekistiskās saknes un saistība par PSRS valsts drošības iestādēm ir teju vispārzināms fakts, kas nav īpaši jāpierāda – pat publicētājā LPSR VDK 1988. gada tālruņu grāmatā atrodami attiecīgi *Intūrista* viesnīcu tālruņu numuri, bet, protams, nav citu LPSR viesnīcu tālruņu numuru –, taču ilustrācijai var norādīt kādu avotu, kas par to liecina. Piemēram, okupēto Latviju var salīdzināt ar citiem PSRS apgabaliem, jo VDK rīcības metodes visā PSRS teritorijā bija līdzīgas, turklāt nav pamata domāt, ka pierobežā, kāda bija LPSR, šīs metodes būtu liberālākas vai maigākas.

“VAS aģentūra *Intūrists* Toljati p[ilsētā] tāpat kā citas aģentūras un nodaļas KPFSR teritorijā bija padotas KPFSR Ministru Padomes

¹⁶ Sk. “Arods – “Intourist” – gids”, *Dzimtenes Balss*, Nr. 1., 1970, 1. janvāris, 4. lpp.

¹⁷ Veldere, V. “25 gados – 2 miljoni”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28. novembris, 3. lpp.

¹⁸ Sk. “Čekas ausis Latvijas viesnīcās”, *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

¹⁹ Sk. “Kas tagad vada čeku Latvijā?”, *Brīvība*, Nr. 5., 1967, 1. maijs.

²⁰ Sk. Lešinskis, Imants. “Kalpības gadi”, *Laiks*, 1980, 19. jūlijs.

²¹ Sk. “Čeka cīņu pret latviešiem turpina. Politisko bēgļu ietekme rada briesmas.” *Latvija*, 1964, 11. janvāris, 6. lpp.

²² LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 21. lp.

Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei, kas koordinēja to darbību republikas līmenī. Sistēmas vadībā bija PSRS Ministru Padomes Galvenā tūrisma pārvalde, kas noteica pamatvirzienus ārzemju tūrisma attīstībai. Šī struktūra nebija noslēgta tikai centrālās organizācijas ietvaros un tai padoto iestāžu tīklā. Tā, VAS aģentūra *Intūrists* Toljati p[ilsētā] bija savstarpēji cieši saistīta ar reģionālajām varas institūcijām un pirmām kārtām bija padota tieši tām, saskaņojot savas darbības ar Kuibiševas apgabala VDK pārvaldi, PSKP [apgabala komiteju], apgabala [izpildkomiteju], PSKP [pilsētas komiteju] un [pilsētas izpildkomiteju].”²³

Šeit iederas garāks citāts no Leonīda Maksimenko raksta par Liona Feihtvangersa un citu ārvalstu literātu tūrisma staļiniskajā PSRS, kas atklāj, kādas tad ir *Intūrista* saknes pašā okupētājvalstī:

Šodien varētu rasties jautājums: kāpēc operatīvi čekistiskā ārzemju rakstnieku apkalpošana bija uzticēta *Intūristam*, bet ne [Padomju rakstnieku savienības] ārzemju komisijai, [Vissavienības komitejai kultūras sakariem ar ārzemēm] vai [KPFSR Izglītības tautas komisariātam]? Tāpēc ka [trīsdesmito] gadu vidū *Intūrists* atradās totālā [Valsts drošības tautas komisariāta] pārziņā. Legalizētā čekistiskā struktūra apkalpoja prominentos ārzemju viesus – reālos un izdomātos, tādus kā Samuila Maršaka misteru Tvisteru [Твистер Самуила Маршака – krievu valodā], vācu cirka impresāriju no Grigorija Aleksandrova kinofilmas *Cirks* vai Mihaila Bulgakova Volandu ar pavadoņu grupu. Pats Meistars un viņa romāna varonis nokļūva citas institūcijas – PSRS lekšlietu tautas komisariāta Galvenās valsts drošības pārvaldes Ceturtās daļas ceturtās nodaļas, bet čekistu žargonā: “4 отд. СПО ГУБ НКВД СССР” – pārziņā.

Tā paša 1934. pirmspērķona gada 15. jūlijā citā politbiroja lēmumā par *Intūristu* sevišķi bija atzīmēts, ka *Intūrista* plānu apstiprina VK(b)P CK [Kultūras un ļeņinisma propagandas nodaļa]. Turklāt piedāvāja

“pievērst sevišķu uzmanību gidu darba kvalitātei, nodrošināt ekskursijās ar intūristiem tulkošanu, izsmeļošus un politiski izturētus

²³ Кирсанова, Ирина. “Организация экскурсионной работы с советскими гражданами и иностранными туристами в 1960–1980-е гг. (на примере Куйбышевской области)”, *Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия История. Международные отношения*, 2015, № 2, том 15, с. 117–118.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

paskaidrojumus”. *Strana Sovetov* [Страна Советов – krievu valodā] galvenais redaktors nosvītēja nereālistisko iniciatīvu: “12. Un nekavējoties atcelt visās sistēmās dzeramnaudas pieņemšanu.”²⁴ 1935. gada 4. oktobrī, pēdējā Henriha Jagodas Lubjankas vadības gadā, politbirojs fiksēja sekojošo: “Uzticēt VDTK pārbaudīt speciāli *Intūrista* darbību, kas saistīta ar mūsu rūpnīcu un fabriku rādīšanu.” Turpmāk Volands, Andrē Žids, Lions Feihtvangers bija jāsaģaida atbilstošā veidā, sagatavotiem, izrādot rūpnīcas un fabrikas un nodrošinot tiesības apdāvināt ar dzeramnaudu.

Pēc Jagodas, bet pēc tam arī Ježova atcelšanas jaunais tautas komisārs Lavrentijs Berija vienā no savām pirmajām likumdošanas iniciatīvām iebilda pret plāniem formāli nodot *Intūristu* VDTK sistēmā. 1938. gada 7. decembrī viņš dod padomu Staļinam un Molotovam: “*Intūrista* padotības VDTK nodošanas fakts viennozīmīgi klūs zināms ārvalstīs. Kapitālistiskās tūrisma firmas un naidīgi mums noskaņotā prese šo faktu pacentīsies izmantot, lai sāktu kaitēšanos *Intūrista* pārstāvēniecību sakarā, sāks tās saukt par VDTK filiālēm un šādā veidā apgrūtinās normālu darbu, turklāt ar provokācijām atbaidīs personas, kas [cēlušās] no sīkburžuāzijas un intelīģences, no braucieniem uz PSRS. Vadoties no minētajiem apsvērumiem, uzskatu par lietderīgu *Intūristu* izņemt no VDTK pārziņas.” Staļins atbalstīja reālistisko Berijas priekšlikumu: “Biedriem Molotovam, Mikojanam. Šķiet, b. Berijam ir taisnība. Varētu nodot *Intūristu* [Ārējās tirdzniecības komisariātam]. J. Staļins. 10/1 – 39. g.”²⁵.”²⁶

Ārzemju tūrisma lomu apliecina viesnīcā *Latvija* notikušās sarunas LPSR MP Ārzemju tūrisma pārvaldes seminārā, kurā VDR ceļojumu biroja direkcijas galvenais pārstāvis PSRS Jevgeņijs Miskevičs sniedza īsu ieskatu tūrisma sakaros. Par tūrisma attīstības niansēm

²⁴ РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 163. Ед. хр. 1029. Лл. 11, 13.

²⁵ РГАСПИ. Ф. 17. Оп. 163. Ед. хр. 1207. Лл. 70—72.

²⁶ Максименков, Леонид. “Очерки номенклатурной истории советской литературы. Западные пилигримы у сталинского престола (Фейхтвангер и другие)”, *Вопросы литературы*, 2004, № 2, № 3. Pieejams: <http://ricolor.org/history/rsv/good/lit/>

runāja arī Arodbiedrību republikāniskās padomes nodaļas vadītājs Vladimirs Baranovskis,²⁷ *Intūrista* direktora vietniece Alla Lūse²⁸ u. c.²⁹

Lai izprastu tūrisma specifiku, jāmin, ka ārvalstniekam okupētajā Latvijā bija aizliegts apmeklēt gandrīz visas vietas, izņemot Rīgu, vēlāk bija atļauts apmeklēt no Rīgas atdalīto jauno pilsētu Jūrmalu un Siguldu. Saistībā ar ierobežojumiem daudzi tūristi nereti izrādīja neapmierinātību. Tā sabiedriskais darbinieks un darījumu aprindu pārstāvis Amerikas Savienotajās Valstīs (ASV) Herberts Rozenbergs sarunās, kuras notika citās VDK piesegstruktūrās – Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā un Latvijas un ārzemju draudzības un kultūras sakaru biedrībā –, izteica kritiskas piezīmes par *Intūrista* sniegto pakalpojumu kvalitāti.³⁰ Ja tūrists patstāvīgi bija nolēmis kaut kur doties vai arī kā citādi pārkāpis tūristu uzturēšanās noteikumus, tad viņam draudēja izraidīšana. Tūristi, kuru uzturēšanās PSRS vairs

²⁷ 1950. gadā VEF frēzētājs, stahanovietis. 1957. gadā LĻKIS CK Aģitācijas un propagandas daļas vadītāja vietnieks. Laikā no 1975. līdz 1979. gadam Latvijas Republikāniskās arodbiedrību padomes Ārzemju tūrisma nodaļas vadītājs. Deviņdesmitajos gados Stokholmas starptautiskā miera pētniecības institūta speciālists Krievijas jautājumos. Cilvēks ar šādu vārdu un uzvārdu pēc okupācijas 1940. gada jūlijā iecelts policijas palīgdienestā Demenes pagastā. “Jauni policijas palīgi”, *Daugavas Vēstnesis*, Nr. 156, 1940, 10. jūlijs; Klints, A. “Darba veltes Padomju Latvijas 10. gadadienai. Ražo arvien vairāk un labāk”, *Padomju Jaunatne*, 1950, 19. jūlijs; “Ievērojama apspriede VEF”, *Cīņa*, 1950, 4. augusts; *Latvijas PSR Augstākās Padomes Prezidija dekrēts*, 1957, 26. oktobris; Bērziņš, V. “Ceļošanas prieks”, *Zvaigzne*, 1975, 20. decembris; “Tūrisma padomju variants”, *Latvija*, 1977, 27. augusts; “Rietumi atbalstīja un atbalstīs Jelcinu”, *Diena*, 1993, 17. novembris. *Red. piez.*

²⁸ LPSR Augstākās Padomes Prezidijs 1979. gadā ar *Dekrētu par Latvijas PSR nopelniem bagātās kultūras darbinieces goda nosaukuma piešķiršanu biedrei A. Lūsei* apbalvoja Allu Lūsi kā Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļas pārvaldnieka vietnieci “par nopelniem ārzemju tūrisma attīstībā”. Sniegusi vairākas intervijas *Dzimtenes Balsij*, kā arī citiem laikrakstiem. *Cīņa*, 1979, 13. aprīlis; “Atskatoties...”, *Dzimtenes Balss*, 1971, 1. janvāris; “Intūristu” jubilejā suminot”, *Dzimtenes Balss*, 1979, 12. aprīlis; Veldre, V. “25 gados – 2 miljoni”, *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28. novembris. *Red. piez.*

²⁹ Veldre, V., 25 gados – 2 miljoni. *Padomju Jaunatne*, Nr. 228, 1980, 28. novembris, 3. lpp,

³⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 4. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

nebija vēlama, tika izsūtīti ar milicijas palīdzību, nepieciešamības gadījumā izraidīšanas materiālus noformēja arī VDK.³¹

Vēl, lai izprastu tūrisma organizēšanas specifiku, jāņem vērā būtisks aspekts, kas bija nepieciešams sekmīgai VDK darbībai, – tā bija nepieciešamība atmaskot *pretpadomju propagandas* izplatīšanu. Lai to paveiktu, gidiem bija jāizzina tūristu viedoklis par ekskursijām un tajās minēto informāciju. Tad tūristu fiksētie viedokļi bija uzskaitīti un sagrupēti. Par *pretpadomju* uzskatiem tika atzīti visi, kas atšķīrās no PSRS nostādnēm veselības aprūpes, kultūras un ekonomikas jomā un kas pauda, ka kapitālistiskajās valstīs ir labāk. Gidi centās atspēkot tūristu izteiktos atšķirīgos viedokļus vai iebildumus par gidu minēto informāciju, pamatojot savu viedokli ar faktiem, kas it kā atbilda īstenībai, bet nereti bija izrauti no konteksta.³²

PSRS interesēs ietilpa arī brīvi konvertējamas valūtas ieplūšana, bet saistībā ar to pastāvēja spekulācijas riski.³³ Lai iegūtu ārzemju valūtu, bija jānodrošina speciāli *Intūrista* veikali – vietas, kur pārdot tūristiem interesējošus suvenīrus, pārtikas preces un sadzīves piederumus. Tas bija būtiski arī tāpēc, ka šādā veidā mēģināja popularizēt PSRS dzīves kvalitāti un slēpt bēdīgo PSRS pārtikas preču apgādes un vieglās rūpniecības ekonomikas stāvokli. Faktiski šādā veidā atspēkoja *maldus par preču deficītu*.³⁴

Lai gan pastāvēja daudzi aizliegumi attiecībā uz fotografējamiem objektiem, tomēr reizē fotografēšana atbilda PSRS interesēm, jo šādā veidā atbilstoši instruēti tūristi varētu parādīt *LPSR īstenību* arī saviem radiem un draugiem. Ievērojot minēto, bija svarīgi nodrošināt tūristiem fotogrāfiju attīstīšanas iespējas, kā arī citus ar fotografēšanu saistītus pakalpojumus, līdz pat iespējai nomāt fotoaparātus.³⁵ Vienlaikus tas nozīmēja, ka bija rūpīgi jāuzrauga, ko ārvalstnieki fotogrāfē. Gidi nereti atskaitēs minējuši, ka tūristi nepievērš uzmanību gida stāstītajam, fotografē objektus, kurus ekskursijā nav paredzēts fotogrāfēt. Piemēram, par tūristiem no ASV –

³¹ LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 26. lp.

³² LVA, PA-101. f., 37. apr., 129. l., 40. lp.

³³ LVA, 222. f., 1. apr., 41. l., 22. lp.

³⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 26. lp.

³⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 26. lp.

Robertu Balodi un Annu Judoviču, kas ieradās Rīgā un Jūrmalā, – atskaitē minēts, ka šo laiku viņi centās izmantot, lai

“dabūtu tendenciozus materiālus par padomju īstenību – fotografējot miskastes, pussagruvušas būves”.³⁶

Līdzās fotografēšanas kontrolēšanai bija jāseko tam, ko tūrists ieveda, sevišķi tas attiecās uz žurnāliem, grāmatām, laikrakstiem, kam viņš mēģināja tos nodot un ar ko viņš atvestā sakarā apspriedās. Šī *pretpadomju propagandas* literatūra nereti bija atstāta autobusos, viesnīcās³⁷ u. tml. PSKP šādu lasāmvielu uzskatīja par bīstamu, tādēļ *Intūrista* darbiniekiem, kas bija ieguvuši ārzemju literatūru, tā bija obligāti jānodod attiecīgās viesnīcas direktoram, lai to nodotu *vietējās pārvaldes orgāniem*.³⁸

Tūristam nepieļaujama darbība bija vēlme aprunāties ar parastiem PSRS iedzīvotājiem un uzzināt viņu viedokli par situāciju valstī. Šādu rīcība bija

“imperālistisko zemju spiegošanas centru izvērstā graužošā darbība pret Padomju Savienību, tai skaitā arī pret Padomju Latviju. [...] Viens no šiem graužošās darbības veidiem bija ideoloģiskā diversija, mēģinot mūsu sabiedrībā atrast un ietekmēt morāli un politiski nenobriedušus cilvēkus.”³⁹

PSRS VDK uzskatīja, ka šim nolūkam kapitālistisko valstu izlūkdienesti “jo plaši izmanto latviešu emigrantu barvežus”, kas iesūta graužošus *pretpadomju propagandas* materiālus. Lai laikus konstatētu draudus PSRS, VDK veica profilaktisko darbu, lai atklātu *politiski nenobriedušus* cilvēkus ar vāju raksturu, kas būtu spējīgi veikt noziegumus pret valsti.⁴⁰ Viņu ietekmēšanu sāka vēl pirms brauciena uz okupēto Latviju, sūtot viņiem atbilstoša satura literatūras darbus,

³⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 33. lp.

³⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

³⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

³⁹ “Čeka cīņu pret latviešiem turpina. Politisko bēgļu ietekme rada briesmas”, *Latvija*. Nr. 1., 1964, 11. janvāris, 6. lpp.

⁴⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 2. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

demonstrējot kinofilmas, diapozitīvus, plates, piegādājot VDK izdevumus kā laikrakstu *Dzimtenes Balss*,⁴¹ cenšoties demonstrēt

“Padomju tautas sociālekonomisko un kultūras sasniegumu propagandu ārpus PSRS un antipadomju spēku atmaskošāņu latviešu nacionālistiski ideoloģiskajos centros”.⁴²

Tātad nozīmīgākie ar tūrismu saistītie jautājumi bija tūristu pārvietošanās, viņu izteiktie viedokļi, tas, ko viņi ievada PSRS un centās izvest ārpus tās, arī tas, kādu informāciju viņi varētu paust ārpus PSRS.

Turpmāk aplūkošu trimdas latviešu tūristu grupas, sniedzot skaidrojumu, kādēļ PSRS totalitārais un autoritāri birokrātiskais režīms saskatīja šajās grupas bīstamību PSRS.

Jānorāda, ka ne visas tūristu grupas vērtēja kā bīstamas valsts drošībai. Tūristi no *sociālistiskās nometnes* valstīm, īpaši PSRS satelītvalstīm, varēja salīdzinoši brīvāk ceļot, apmesties ne tikai *Intūrista* viesnīcās, bet arī citviet – kempingos, pansionātos un pat PSRS iedzīvotāju mājokļos.⁴³ Savukārt tūristus no kapitālistiskajām valstīm⁴⁴ uzraudzīja daudz stingrāk. Tas skaidrojams ar to, ka valdīja politiskā spriedze un propagandas sacensība, piemēram, tūrists no kapitālistiskās valsts pēc PSRS apmeklējuma varēja paust informāciju, kas bija vai nu nevēlama PSRS, vai pat tika uzskatīta par slepenu informāciju un kas varēja būt pat dokumentēta. Tomēr kapitālistisko valstu tūristus arī vērtēja dažādi. Kapitālistisko valstu tūristi tika dalīti atkarībā no tā, vai ceļoja viens⁴⁵ vai arī grupā.⁴⁶ Tāpat izdalīja grupas, kur bija trimdas latvieši (*tūristi-emigranti*, kā tos apzīmēja PSKP un PSRS VDK⁴⁷) un viņu bērni,⁴⁸ skolēni un jaunieši,⁴⁹ kā arī delegācijas.⁵⁰ Iedalījumā ņēma vērā arī vecuma grupu. Tāpat tūristu apkalpošana

⁴¹ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 27. lp.

⁴² LVA, PA-101. f., 49. apr., 105. l., 26. lp.

⁴³ LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 82. lp.

⁴⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 15–16. lp.

⁴⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 5. l., 10. lp.

⁴⁶ LVA, PA-101. f., 182. apr., 55. l., 7.–10. lp.

⁴⁷ LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 25. lp.

⁴⁸ LVA, 222. f., 39. apr., 1. l., 4. lp.

⁴⁹ LVA, PA-101. f., 122. apr., 51. l., 69.–70. lp.

⁵⁰ LVA, PA-101. f., 131. apr., 37. l., 6. lp.

atšķirās no tā, ar kādu transportlīdzekli, piemēram, kruīza kuģi,⁵¹ autobusu⁵² vai lidmašīnu,⁵³ tūristi ieradās. Atšķirīga pieeja bija arī pret tūristiem atkarībā no to uzturēšanās laika – no vienas dienas,⁵⁴ pāris dienām,⁵⁵ līdz trim nedēļām,⁵⁶ līdz vienam mēnesim.⁵⁷ Katrai no šīm tūristu grupām bija izstrādāta sava pieeja, un katru no tām PSRS centās izmantot savu mērķu labā.

Nozīmīgākā tūristu grupa bija trimdas latvieši. Jāmin, ka *Intūrista* darbības sākumposmā trimdas latviešu tūristi vispār netika īpaši izcelti vai izdalīti,⁵⁸ vēlāk tie ziņojumos parādās biežāk. Trimdas latvieši ceļoja pat atsevišķās grupās vai arī ieceļoja kopā ar vācbaltiešiem jeb baltiešiem, jeb PSKP terminoloģijā – *Baltijas vāciešiem*.⁵⁹ *Intūrista* darbības beigu posmā trimdas latvieši ieguva citu apzīmējumu – *etniskie tūristi*,⁶⁰ un to skaits atkal netika atsevišķi izdalīts. Trimdas tūristus vēl dalīja sīkāk atbilstoši vecuma grupām. Nošķīra bērnus un jauniešus jeb skolēnu un studentu grupas.⁶¹ Šīs grupas bija nozīmīgas, jo tā bija jaunā paaudze, kas bija jāpārlicina būt lojālai vai vismaz pozitīvi, vai vismaz pielaidīgi neitrāli noskaņotai pret PSRS. Ar šo grupu tika veikts iespaidīgs darbs gan no PSRS, gan no iebraukošo valstu puses.

Atsevišķi izdalītas bija arī tūristu delegācijas, kas ieradās, gan saimniecisku, gan politisku, gan arī ekonomisku mērķu vadītas. Delegācijas izceļas ar to, ka viņu izteiktais viedoklis vēlāk tika asi kritizēts abās *nometnēs*. PSRS īpaši centās pievērst uzmanību delegācijām, kas atzinīgi novērtēja tām rādīto un stāstīto par PSRS dzīves lielajiem notikumiem.⁶² Darba efektivitāti ar šo grupu apliecina

⁵¹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 4. lp.

⁵² LVA, PA-101. f., 119. apr., 39. l., 24.–25. lp.

⁵³ LVA, 222. f., 1. apr., 44. l., 12. lp.

⁵⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 25. l., 1. lp.

⁵⁵ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 80. lp.

⁵⁶ LVA, 222. f., 1. apr., 4. l., 88. lp.

⁵⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 9. l., 2. lp.

⁵⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 2. l., 1. lp.

⁵⁹ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 94.–96. lp.

⁶⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 47. l., 18. lp.

⁶¹ LVA, 222. f., 1. apr., 24. l., 23. lp.

⁶² LVA, 222. f., 1. apr., 29. l., 5. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

piemērs ar trimdas latviešu grupu. Salīdzinājumam, krietni rupjāk VDK rīkojās formāli neatkarīgajā Somijas Republikā, piemēram, 1973. gada 4. jūlijā, faktiski izdarot spiedienu uz Somijas valdību, tika panākts, ka policija arestē brīvo valstu Pasaules baltiešu apvienības delegāciju Helsinkos, no tiem – Uldi Gravu, dzimušu 1938. gadā, no ASV, Paulu Reinhardu no Apvienotās Karalistes, Imantu Freimani, dzimušu 1921. gadā, no Šveices Konfederācijas.⁶³ Minētās personas bija ieguvušas akreditēta žurnālista statusu, līdz ar to arī piekļuvi delegātu, žurnālistu un delegāciju izvietojuma sarakstiem, kā arī tiesības piedalīties sanāksmju sēdēs, pieņemšanā un preses konferencēs. Viņi izplatīja Vispasaules apvienoto baltu memorandu, kā arī gatavojās publiski uzstāties *Baltu preses konferencē*.⁶⁴ Preses konferences dienā visus deviņus trimdas tūristus apcietināja un ievietoja vieninieku kamerās,⁶⁵ turklāt pēc atbrīvošanas ar viņiem nekautrējās tieši tikties VDK rezidentūras vadītājs Somijā Aleksandrs Krahens, Mihaila dēls, kura amats piesegstruktūrās bija PSRS vēstniecības 2. sekretārs.⁶⁶

Neraugoties uz dažādiem iespējamiem sarežģījumiem, tūristu delegācijas tomēr bija daudz vieglāk kontrolēt nekā atsevišķus tūristus. Tūristi individuāli ieradās, piemēram, no ASV, Apvienotās Karalistes, Zviedrijas Karalistes, Japānas, Austrālijas, Grieķijas un Kolumbijas. Tie bija cilvēki no dažādiem sabiedrības slāņiem, ar dažādu profesionālu sagatavotību, politiskajiem uzskatiem.⁶⁷ Nereti, lai novērstu šo tūristu iniciatīvu ceļot patstāvīgi, viņi tika pievienoti tūristu grupām.⁶⁸ Darbs ar katru atšķirīgo tūristu grupu pamatojās uz iepriekš izstrādātu metodoloģiju – noteikumiem, instrukcijām, pavēlēm un lēmumiem.

Analizējot VDK un *Intūrista* uzdevumus, var konstatēt to sakritību, piemēram, pretizlūkošanas darbībā, kas bija VDK 2. daļas kompetence, izlūkošanas darbībā, kas bija VDK 1. daļas kompetence,

⁶³ "23. jūlija deklarācija apliecināta vēlreiz", *Laiks*, 1975, 6. augusts.

⁶⁴ LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 28. lp.

⁶⁵ LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 28. lp.

⁶⁶ Grava, Uldis, "Čekai neveicas, Ulda Gravas pēdējā vēstule no Stokholmas, lasāma pēc raksta Kas notika Helsinkos", *Austrālijas Latvietis*, Nr. 1187, 1973, 27. jūlijs, 4., 10. lpp.

⁶⁷ LVA, PA-101. f., 37. apr., 134. l., 18.–19. lpp

⁶⁸ LVA, 222. f, 31. apr., 1. l., 102. lp.

kā arī operatīvā darbība. Igaunijas pētnieki norāda uz *Intūrista* pakļautību VDK 2. daļai:

“Vairāk ir zināms par 2. daļas darbību, kura bija atbildīga par pretizlūkošanu. Starp dažādām šīs struktūras funkcijām bija ārzemnieku uzraudzība Igaunijas teritorijā, tāpat kā ar VDK saistītajām [*KGB-affiliated* – angļu val.] *Intūrista* un *Sputņika* tūrisma organizācijām, kas atļāva un organizēja padomju pilsoņu ceļojumus uz ārzemēm.”⁶⁹

Piemēram, LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs strādāja VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risināja jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējās ar *Intūrista* darbiniekiem, viņš aizpildīja vervēšanas kartītes, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs; *Intūristā* Trofimovam *uz sakariem* bija rezidents, VDK ārstata darbinieks Vladislavs Svarinskis, kas agrāk bija bijis apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, bet kā rezidents-inspektors *Intūristā*; Trofimovs apgalvo, ka Svarinskim kā rezidentam bija ne mazāk kā desmit aģentu.⁷⁰

Analizējot tās VDK darbības, kas saistītas ar ārzemju tūristiem, no 11 par pretizlūkošanu atbildīgām nodaļām īpaši izceļamas šādas nodaļas. 1. nodaļas kompetence bija ārvalstu spiegu izstrāde, un tā pārbaudīja, vai aizdomīgais tūrists varētu būt spiegs. 2. nodaļa uzraudzīja ārzemniekus; 3. nodaļa meklēja sevišķi bīstamus valsts noziedzniekus, viņus uzraudzīja un nepieciešamības gadījumā atbrīvojās no viņiem. Šeit gan jānorāda, ka *Intūrista* uzdevums saistījās tikai ar aizdomīgās personas identificēšanu un ziņošanu VDK, kas atbilstoši rīkojās. Uz 3. nodaļas pamata 1967. gadā izveidoja 5. nodaļu, kuras kompetence bija saistīta ar *ideoloģisko diversiju*. 4. nodaļa bija atbildīga par savu aģentu iefiltrēšanu pretinieka specdienestos. Aplūkojot 1. daļu, kas bija atbildīga par izlūkošanu, *Intūrista* sakarā jāmin divas nodaļas: 3. nodaļa, kuras kompetence bija zinātniski tehniskā izlūkošana un galvenais uzdevums – interesējošās

⁶⁹ Oll, Aadu. *Estonia: toward post-communist reconstruction, Dismantling Tyranny: Transitioning Beyond Totalitarian Regimes*, Lanham, Maryland: Rowman&Littlefield publishers, Inc. 2006, p. 76.

⁷⁰ L. Nr. K30-459/10. l., 82. lp. otra puse.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

informācijas sniedzēju vervēšana no ārvalstnieku vidus. Minētajam mērķim saprotamu iemeslu dēļ lieliski kalpoja ārzemju tūristi. 4. nodaļu izveidoja astoņdesmitajos gados uz 2. nodaļas pamata, un tās kompetencē ietilpa ietekmīgu personu izpēte un vervēšana no ārzemēs dzīvojošu personu vidus sabiedriski politisko procesu ietekmēšanai. Minētā mērķa sasniegšanai īpašu interesi raisīja trimdas latviešu kultūras un zinātnes darbinieki, kas bija ieinteresēti gūt PSRS solītos labumus, proti,

“iespēju bieži ceļot uz Padomju Latviju, nereti ceļot bez maksas, tikt nopublicēti vai kā savādāk gūt atzinību Padomju Savienībā”.⁷¹

VDK bija speciāla nodaļa, kuras kompetencē ietilpa trimdas latviešu lietas – tās uzdevumos bija izspiegot trimdas organizācijas, presi un tās darbiniekus. Arī Kultūras sakaru biedrības un *Intūrista* Rīgas nodaļā bija iekļauti daudzi šīs spiegošanas nodaļas aģenti.⁷² *Intūrists* – ar ziņotājiem visās viesnīcās, lidlaukos un stacijās – faktiski bija VDK nodaļa, tāpat kā izdauzdinātā Latvijas komiteja kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs.⁷³

Operatīvie darbinieki rūpējās par informācijas iegūšanu slepenā ceļā par atsevišķiem jautājumiem, notikumiem un personām. Iegūto informāciju izmantoja, lai uzzinātu par PSRS pretinieku rīcību un nepieciešamības gadījumā vērstos pret to, izmantojot operatīvās darbības līdzekļus. Cilvēki tika izsekoti, izspiegoti un uzraudzīti. Lai to panāktu, izvērta plašu novērošanas un noklausīšanās tīklu. Tūrisma joma bija valsts drošības jautājums, jo tūristus varēja izmantot par *pretpadomju* propagandas izplatītājiem, turklāt tie varēja atklāt PSRS neglaimojušus faktus. *Intūristam* piederēja vērienīga infrastruktūra, tai skaitā vairākas viesnīcas, no kurām nozīmīgākās okupētajā Latvijā bija *Latvija* un *Rīga*. Abās bija tehniskās noklausīšanās sistēmas. Viesnīcā *Rīga* bija atsevišķa noklausīšanās istaba,⁷⁴ bet viesnīcā *Latvija*

⁷¹ Lešinskis, Imants. “Kalpības gadi”, *Laiks*, 1980, 19. jūlijs.

⁷² “Kas tagad vada čeku Latvijā?”, *Brīvība*, Nr. 5., 1967, 1. maijs, 8. lpp.

⁷³ “Kā strādā padomju čeka un spiegi”, *Laiks*. Nr. 39, 1975. 14. maijs, 4. lpp.

⁷⁴ “Čekas ausis Latvijas viesnīcās”, *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

bija atsevišķa centrāle⁷⁵.⁷⁶ LPSR VDK virsnieks Aleksandrs Serguņins ir norādījis, ka *Intūrista* viesnīcā *Latvija* vien viņam bija vismaz četrdesmit VDK aģentu; ja viņam bijusi nepieciešama informācija par kādu no viesnīcā dzīvojošajiem viesiem, viņš šo informāciju ieguva no viesnīcas darbiniekiem, kuri zināja, ka viņš ir VDK štata darbinieks, turklāt bija arī uzticības personas. Serguņins neatcerējās nevienu gadījumu, kad viņam atteikts sniegt informāciju tāpēc, ka viņš pārstāvējis VDK, to apliecina arī vairākas viesnīcas darbinieces, jo “tajos laikos citas iespējas viņām nebija”.⁷⁷ Apstākļus, cik dziļi vienkārši viesnīcas darbinieki uzraudzīja tūristu darbības, raksturo, piemēram, situācija *Intūrista* viesnīcā *Rīgas jūrmala* Bulduros, kur 1962. gada 17. martā direktora L. Kunavina izdotā pavēle Nr. 17 paaugstināt modrību korpusa vadītāja p. i. E. Puriņam kopā ar istabenēm, administratorēm un medicīnas māsu daļēji pamatota ar aprakstu, kur un kā atrodas viesnīcā mītošo sieviešu apakšveļa.⁷⁸ Taču to nevar vērtēt kā pedantismu. Salīdzinoši – dokumentāli *Intūrists* nenodrošināja šādu rūpību, ko liecina sešdesmito gadu totalitārajam režīmam nepiedodamas nekārtības ar pašu ārzemnieku atrašanās tiesībām PSRS, piemēram, par pasu režīmu atbildīgajai M. Kuzņecovai *Intūrist* viesnīcas *Rīgas jūrmala* direktors L. Kunavins ar 1961. gada 5. augusta pavēli Nr. 72 izteicis rājienu par *Intūrista* rīcības sinhronitātes trūkumu ar iekšlietu iestādēm. Tā zviedru tūristam

⁷⁵ “Čekas ausis Latvijas viesnīcās”, *Latvija Amerikā*, Nr. 38, 1999, 18. septembris, 15. lpp.

⁷⁶ Kā liecina Romas katoļu baznīcas Jāņa kardināla Pujata 2016. gada intervijā LPSR VDK zinātniskās izpētes komisijai zinātniskās izpētes nolūkiem sniegtā Satversmes aizsardzības biroja Totalitārisma seku dokumentēšanas centra 2000. gada 7. februāra informācija Nr. A/P-038 (bez norādes par informācijas pieejamības ierobežojumiem), ar tagadējo Romas katoļu baznīcas Jāni kardinālu Pujatu (tolaik kancleru) 1984. gada 24. augustā esot veiktas profilaktiskas pārrunas ar Pujatu vienā no viesnīcas *Latvija* numuriem, kā rezultātā ir piekodināts uzvesties “klusī” un nemēģināt veikt darbības sevis aizstāvēšanai. Turpat bija piekodināts, ka Pujata uzraudzība turpināsies. Minētās pārrunas, visticamāk, veica 1928. gadā dzimušais Nikolajs Kokorevičs, Andreja dēls, kas tolaik pildīja VDK piesegstruktūras PSRS Reliģijas lietu padomes pilnvarotā LPSR vietnieka amatu. Minētais apstiprina viesnīcas *Latvija* nozīmi VDK darbībā. *Red. piez.*

⁷⁷ L. Nr. K30-933/12, 29. lpp.

⁷⁸ LVA, 3406. f., 2. apr., 12. l., 21., 22. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Harijam Helmam PSRS vīza beidzās 8. jūlijā, bet tūrisma dokumenti pieļauj dzīvot Bulduros līdz 29. jūlijam, Helmam nācās izbraukt no PSRS 12. jūlijā, un VDK robežsardze par to izteica pretenzijas *Intūristam*, taču nekārtības turpinājās – zviedru tūristam Tomasam Rīdam vīza bija līdz 15. jūlijam, tūrisma dokumenti – līdz 29. jūlijam, 19. jūlijā viņu no PSRS izraidīja, ASV tūristam Džeikobam Paneram vīza bija līdz 18. jūlijam, taču izbrauca viņš ar tvaikoni *Kooperācija* 19. jūlijā, Paneres kundzei vīza bija līdz 3. augustam, taču *Intūrists* plānoja viņas izbraukšanu 5. augustā⁷⁹ un tamlīdzīgi.

Nereti arī *parastie* viesnīcu darbinieki bija saistīti ar VDK. Piemēram, Verners Lukometis⁸⁰ (1917–1986) laikposmā no 1943. līdz

⁷⁹ LVA, 3406. f., 2. apr., 9. l., 94. lp.

⁸⁰ Verners Lukometis, Teodora dēls, dzimis 1917. gada 3. jūnijā pašreizējā Alūksnes novada Annas pagastā, beidzis Mārkalnes pamatskolu, nav konkrēti norādījis nodarbošanos Alūksnes rajonā no 1930. gada līdz 1938. gadam, no 1938. gada līdz 1940. gada jūlijam dienējis Latvijas Republikas armijā Alūksnē, uzreiz pēc tam 1940. gada jūlijā sācis strādāt LKP Valkas apriņķa komitejā par tehnisko sekretāru, nebūdam partijas biedrs, bet būdam Vissavienības Ļeņina komunistiskās jaunatnes savienības Valkas apriņķa sekretārs, no 1941. gada 1942. gadam – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, to pametot pirms pārdēvēšanas par 43. gvardes latviešu strēlnieku divīziju, 1942. gadā iestājies Podoļskas karaskolā Ivanovā, 1943. gadā to beidzis, šā gada martā atgriežoties 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijā kā vada un vēlāk baterijas komandieris, demobilizēts jau 1943. gada decembrī, lai Maskavā sāktu darbību LPSR Valsts drošības ministrijā (VDM) nodaļas vadītāja amatā, ko turpinājis līdz 1951. gadam, kad iestājies LPSR VDM vadošo darbinieku sagatavošanas skolā, 1945. gadā LPSR VDM apbalvots, PSKP iestājies 1948. gadā, partijas biedra kartes numurs 06732353, 1952. gadā beidzis LPSR VDM skolu, no 1952. gada līdz 1954. gadam LPSR VDM Madonas daļas vadītājs, 1954. gadā pārcelts par LPSR Kurlmēmo biedrības kombināta direktoru, no 1957. gada Rīgas pilsētas Maskavas rajona tautas deputāts, no 1958. gada maija LPSR Celniecības ministrijas kadru daļas vadītājs, no 1961. gada maija rūpnīcas *Progress* direktora vietnieks, no 1963. gada aprīļa rūpnīcas *Daile* direktora vietnieks, no 1965. gada aprīļa LPSR Patērētāju biedrību savienības (PBS) pārvaldes direktora vietnieks, no 1967. gada aprīļa Jūrmalas pilsētas Tautas deputātu padomes izpildu komitejas Tirdzniecības pārvaldes direktora vietnieks, 1968. gadā atgriežas LPSR PBS kā Rīgas rajona sabiedriskās ēdināšanas apvienības *Baloži*, kurā ietilpa sešdesmit ēstuve, arī, piemēram, *Avots* Baldonē, *Gauja* Siguldā, *Sēnīte* Inčukalnā, direktors, no 1971. gada februāra LPSR PBS kooperatīvās tirdzniecības *Latkooptorga* direktors, no 1976. gada jūnija Rīgas starprajonu zvejnieku patērētāju biedrības direktora vietnieks līdz 1978. gada martam, kad pensionējoties kļūst par Rīgas rajona sadzīves pakalpojumu kombināta Salaspils nodaļas priekšnieku, no 1978. gada oktobra *Intūristā*, precējies

1951. gadam bijis LPSR Valsts drošības ministrijas (VDM) nodaļas vadītājs, no 1951. līdz 1952. gadam LPSR VDM vadošo personu pārkvalifikācijas skolā, no 1952. gada līdz 1954. gadam strādājis par LPSR VDM Madonas daļas vadītāju, tad apmēram ar divu gadu soli dažādos vadošos amatos LPSR Celtniecības ministrijas un LPSR Viegļās un pārtikas rūpniecības ministrijas resoros. Viņa loma tajos ir diezgan skaidra, ja ņem vērā, ka 1958. gada sākumā pret viņu ierosināta krimināllieta par sabiedriskā īpašuma izlaupišanu Kurmlēmo biedrībā, kuras iznākums bija vien rājiens un zibenīgs paaugstinājums amatā par ministrijas kadru daļas vadītāju,⁸¹ kamēr pārējos iesaistītos izslēdza no PSKP, ierosināja *izsūtīt no Rīgas kā parazitiskus elementus* un tiesāja. Vēlāk, jau būdams *pensionējis*, viņš no 1978. gada 25. oktobra strādāja par restorāna zāles administratoru viesnīcā *Latvija*, tad 1979. gada 14. martā ar viesnīcas direktora V. Čeremisinova pavēli iecelts sagādes nodaļas vadītāja vietnieka amatā.⁸²

ar 1926. gadā dzimušo Veltu Lukometi, dzimušu Zaķi, Antona meitu, PSKP biedri, kura bija medpunkta vadītāja fabrikā *Rīgas Audums* un arī LPSR Augstākās tiesas Krimināllietu tiesas kolēģijas tautas piesēdētāja 1966. gadā, kad tiesāja Elmāru Galindonu un citas personas, kuras viņš uzrādīja savā ziņojumā par notikumiem Ogres apkaimē 1941. gada vasarā, – Nikolaju Igalu, Voldemāru Ēķi, Jāni Miķelsonu un Egonu Vēveru. Miris 1986. gada 27. novembrī, apglabāts Rīgā, Raiņa kapos. PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63–70. lp.; Strelēvics, L., “Mums visiem vajadzīgs cilvēks”, *Padomju Jaunatne*, 1968, 20. aprīlis; Bergs, V., “Arī viņiem pienāca soda diena”, *Dzimtenes Balss*, 1966, 28. jūnijs.

⁸¹ “Aiz zīda krekla”, *Cīņa*, 1958, 6. aprīlis; “Pa materiālu pēdām”, *Cīņa*, 6. maijs.

⁸² Vilnis Straume, Friča dēls, dzimis 1937. gada 20. novembrī Rīgā *Ērenpreisa* strādnieka Friča Straumes, Žaņa dēļa, un viņa sievas Martas, Teņa meitas, dzimušas Konsts, ģimenē, bijis futbolists klubā *Dinamo*, vēlāk Rīgas Vagonu rūpnīcas (RVR) *Daugavā*, šajā laikā laikrakstos parādās ziņas, ka “Rīgas *Daugavas*meistarkomandas futbolists Vilnis Straume taisot “biznesu”, uzpirkdams no ārzemju jūrnikiem preces un pārdodams tas lētticīgiem ļautiņiem”, no 1959. gada PSRS armijā dienējis Rīgā, 1961. gadā Polijas Tautas Republikā, 1963. gadā Somijas Republikā, vēlāk Vācijas Demokrātiskajā Republikā, Čehoslovākijas Sociālistiskajā Republikā, Ungārijas Tautas Republikā un citur, no 1966. gada Rīgas Vagonu rūpnīcas fizikultūras instruktors, no 1968. gada *Radiotehnikas* atslēdznieks, no 1970. gada Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta restorāna *Tallina* (bijušās *Fox-trot-dīles*) Gorkija (tagadējā Kr. Valdemāra) ielā 27/29 pavārs, no 1971. gada Maskavas rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta saimnieciskā aprēķina uzņēmuma Nr. 12 pavārs, 1975. gadā iestājas PSKP, partijas biedra kartes numurs 15866099, no 1971. gada līdz 1975. gadam *Tallinā* jau kā direktora vietnieks un direktors, 1975. gadā

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Nozīmīgākā amatā bija Vilnis Straume (1937–),⁸³ kurš pēc restorāna *Tallina*, kas apskatāmajā lietā īpašus komentārus neprasa, direktora amata ir strādājis par viesnīcas *Latvija* restorāna direktoru no 1977. gada 23. augusta, ar 1983. gada 26. septembra pavēli atbrīvots no amata un no 1983. gada 3. oktobra pārcelts uz LPSR VDK piesegam bieži izmantoto kolhozu *Ādaži*, kuru jau tolaik vadīja vēlākais PSRS prezidenta padomnieks Alberts Kauls (1938–2008).⁸⁴ Pārceļšana saskaņota ar Maskavas *Intūrista* vadību – *telekss no Goskominturista 09-1/172*.⁸⁵ Ģenerāldirektora Igora Fjodorova⁸⁶ rezolūcija uz 1983. gada 6. septembra iesnieguma apliecina, ka viesnīcas *Latvija* restorāna direktora amats ir tik svarīgs, ka viņš patstāvīgi nedrīkst pieņemt lēmumu par šādu atbrīvošanu pat tad, kad iesniegums ir uzrakstīts pēc paša darbinieka vēlēšanās. Viņa vietā uz laiku iecēla

Proletāriešu rajona sabiedriskās ēdināšanas tresta direktora vietnieks Ļeņina (Brīvības) ielā 21, no 1976. gada jau PSRS Elektroniskās rūpniecības ministrijas ar Oktobra Revolūcijas ordeni apbalvotās ražošanas apvienības *Alfa* (pusvadītāju un mikroshēmu pētniecība un ražošana praktiski vienīgi PSRS militārajām vajadzībām) ēdināšanas kombināta direktors, no 1977. gada *Intūrista* viesnīcas *Latvija* restorāna direktors. 1969. gadā apprecējis rūpnīcas *Dzintars* galveno mākslinieci Ainu Šteinbergu, Augusta meitu, adoptējot viņas dēlu Juri, šķīries 1980. gada martā. PDVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 167.–178. lp.,

⁸³ PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 167.–178. lp.; “Rīgas Dinamo uzvar!”, *Padomju Jaunatne*, 1957, 25. augusts; Bogdanovs, D., “Futbols pie Melnās jūras”, *Padomju Jaunatne*, 1961, 25. marts; Raits, P., “Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!”, *Padomju Jaunatne*, 1958, 12. novembris.

⁸⁴ Alberts Kauls (1938–2008), bijis PSRS prezidenta Mihaila Gorbačova padomnieks, kurš PSRS VDK organizētā 1991. gada Augusta puča laikā atbalstīja apvērsumu un Vislatvijas sabiedrības glābšanas komiteju, kādēļ Kaulam vēlāk likums liedza kandidēt Saeimas vēlēšanās, kad 1995. gadā viņa vadītā *Vienības partija* iekļuva 6. Saeimā Kauls kļuva par Latvijas Republikas ministru prezidenta biedru Andra Šķēles valdībā. Darbojies arī citā VDK piesegstruktūrā Latvijas Miera aizstāvēšanas komitejā. *Red. piez.*

⁸⁵ PDVA, 282. f., 1. apr., 130. l., 178. lp.

⁸⁶ Igors Fjodorovs, *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektors, VDK piesegstruktūrai *Dzimtenes Balss* intervijās skaidroja tūrisma, arī viesnīcas *Latvija*, lomu tautu un valstu tuvināšanā, aicināja trimdas latviešus apmeklēt dzimteni. Viņš arī vēlāk no aicinātajiem viesiem saņēma sūdzības par viesnīcā *Latvija* notiekošo izspiegošanu. Markss, A. “Tūrisms tuvina tautas un valstis”, *Dzimtenes Balss*, 1980, 30. oktobris; “Dzimtene gaida viesus”, *Dzimtenes Balss*, 1983, 5. maijs; Stinkurs, Alfrēds, “Piecdesmit minūtes jeb cita pasaule”, *Brīvā Latvija*, 1986, 20. oktobris. *Red. piez.*

Ausmu Grīnbergu, Pētera meitu, lietu nodošanai izveidojot komisiju *Intūrista* Rīgas nodaļas ģenerāldirektora vietnieka Georgija Koršaka vadībā. Straumes sakarā papildus būtu pētāms, vai patiesi piecdesmitajos gados viņš, būdams *Daugavas* centrālās padomes fizikultūras instruktors un izlases sportists, ir (vai nav) taisījies

“”biznesu”, uzpirkdams no ārzemju jūrniekiem preces un pārdodams tas lētticīgiem ļautiņiem [proti, spekulējis]”,⁸⁷

jo nejauši jau šāda rakstura ziņas piecdesmitajos gados LPSR CK izdevniecības laikrakstos neparādījās un *kompromats* varēja būt pamats, lai ietekmētu cilvēka rīcību. Piecus gadus pēc šo ziņu parādīšanās VDK atļāva Straumes izbraukšanu uz Somijas Republiku.

Intūrista viesnīcā *Latvija* daudziem darbiniekiem bija augsta iepriekšējā kvalifikācija un pieredze. Piemēram, divdesmitā gadsimta septiņdesmito un astoņdesmito gadu mijā Straumes vadītajā restorānā pat dienesta durvju šveicars Fricis Indriksons⁸⁸ (1911–?) bija ne vien ar partorga, bet arī ar veiksmīgu, apbalvojumus saņēmušu

⁸⁷ Raits, P., “Ir ne vien tiesības, bet arī pienākumi!”, *Padomju Jaunatne*, 1958, 12. novembris.

⁸⁸ Fricis Indriksons, Anša dēls, dzimis 1911. gada 30. decembrī, tagadējā Ventpils novada Puzes pagastā Kaprāļos, zemnieka Anša Indriksona, levalda dēla, ģimenē, beidzis Puzes pamatskolu, no 1941. gada marta līdz 1941. maijam apgādes aģents Popes pagastā, no 1941. gada augusta – 201. Latvijas strēlnieku divīzijā, demobilizējies no 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas 1945. gada decembrī kā gvardes leitnants, 1946. gadā šķīries no Annas Emīlijas Indriksones, Friča meitas, no Popes pagasta Oļstrautiem, 1946. gadā Ventpils rūpniecības kombināta direktors, arī Ventpils apriņķa Ēdoles pagasta Tautas deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētājs, 1947. gadā Ēdoles pagasta PSKP partorgs, no 1947. gada līdz 1950. gadam PSKP Ventpils rajona komitejas instruktors, no 1950. gada jau šīs komitejas Lauksaimniecības nodaļas vadītājs, no 1950. gada Ventpils rajona tautas deputāts, PSKP Ventpils rajona komitejas loceklis, no 1954. gada Ventpils rajona valsts plāna komitejas vadītājs, no 1955. gada Ventpils rajona kolhoza *Liesma* priekšsēdētājs, no 1961. gada Talsu rajona kolhoza *Venta* priekšsēdētājs, apbalvots ar ordeņiem un medaļām, to skaitā 1958. gadā ar Darba Sarkanā Karoga ordeni par labiem panākumiem kolhoza vadīšanā, sieva Lidija, Jāņa meita, dzimusi Stukmane, dzimusi 1921. gadā Vitebskas guberņā, Krievijā, 1978. gadā strādāja viesnīcas *Latvija* veļas noliktavā, meita Guna Indriksona, dzimusi 1955. gadā, PSRS gaisa satiksmes sabiedrības *Aeroflot* aģente informatore, 1981. gadā arī viesnīcā *Latvija* materiāltehniskās apgādes nodaļas veļas noliktavas pārziņe (кастелянша). PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 237.–252. lp., *Brīvā Venta*, 1946, 15. janvāris.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

vairāku kolhozu priekšsēdētāja, izpildu komitejas priekšsēdētāja, rajona valsts plāna komitejas vadītāja, PSKP rajona komitejas instruktora, komitejas nodaļas vadītāja un komitejas locekļa pieredzi. Vienīgi neveicās ar datumiem – iesniegumus par pieņemšanu vai atlaišanu taisīja dienas pēc tam, kad attiecīgs rīkojums par viņa nosūtīšanu jau bija izdots. Tā pēc 1979. gada 4. jūnija pavēles Nr. 65-k par savu pieņemšanu Indriksons raksta 11. jūnijā, kad 1981. gada 12. augustā izdota viesnīcas direktora p. i. H. Melbārža pavēle Nr. 185-k viņu atbrīvojot ar 17. augustu, šādu iesniegumu viņš iesniedz 13. augustā, bet, kad nedēļu pēc atbrīvošanas jau saņemta tā pašā gada 24. augusta Melbārža pavēle Nr. 192 pieņemt viņu tajā pašā darbā no 1. septembra, 26. augustā Indriksons raksta attiecīgu dokumentu.⁸⁹

Daudzi *Intūrista* darbinieki bija PSRS varai uzticami pilsoņi, kuri ar LPSR VDK bija saistīti tikai netieši, piemēram, no 1978. gada 1. februāra *Intūristā* strādāja inspektore-akvizitore Inna Blūmenfelde (dzimusi 1954), viņa bija piecdesmit vienu gadu vecā pensionētā VDK darbinieka Oļega Stepanova, Fjodora dēla, (dzimis 1927. gadā, Saratovā) meita.⁹⁰

Izskatot PDVA 3406. fondu, izdevās konstatēt, ka lielākā daļa darbinieku pārzināja vairākas valodas, kaut gan bija ieguvuši tikai pamatizglītību.⁹¹ Jāatzīmē, ka nereti nebija minēts, ar ko konkrēti nodarbojās minētā persona.⁹² Daudzi darbinieki bija ieguvuši Sarkanās Zvaigznes ordeni, medaļu par uzvaru vai ordeni par izciliem darba sasniegumiem karā pret nacionālsociālistisko Vāciju.⁹³ Īpaši jāatzīmē, ka visbiežāk piešķirts Sarkanās Zvaigznes ordenis,⁹⁴ ar ko parasti apbalvoja militāros un iekšlietu struktūru darbiniekus kara un miera laikos. Likumsakarīgi rodas jautājums, par kādiem panākumiem to varēja piešķirt *Intūrista* viesnīcas tipa pansionāta *Rīgas Jūrmala* darbiniekiem.

⁸⁹ PDVA, 282. f., 1. apr., 121. l., 240.–248. lp.

⁹⁰ PDVA, 282. f., 1. apr., 108. l., 149.–153. lp.

⁹¹ PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 173. lp.

⁹² PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 173. lp.

⁹³ PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 24. lp.

⁹⁴ PDVA, 3406. f., 2. apr., 18. l., 42. lp.

Dokumentos kā LPSR VDK operāciju vadītāji *Intūristā* minēti VDK strādājošie, piemēram, Leons Klimovičs, Aleksandrs Serguņins,⁹⁵ Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Igors Tarvīds⁹⁶ un Vladislavs Svarinskis, kuri neatkarīgi no statusa fiziski rezidēja arī *Intūrista* telpās. Viņu darbu vadīja LPSR VDK 2. daļas vadītāji Fabijāns Tabors (1929–2001) un Jānis Kiršteins. Kontrole izpaudās arī tā, ka atsevišķi PSRS valsts drošības darbinieki strādājuši gan *Intūrista* Rīgas nodaļā, gan VDK. Piemēram, pēc atvaļināšanās no VDK dienesta, kur bija apakšpulkvedis LPSR VDK Rīgas rajona nodaļā, Vladislavs Svarinskis Fateja dēls, dzimis 1918. gadā, formāli bija *Intūrista* kadru daļas inspektors, tomēr faktiski – VDK rezidents, proti, rezidents *Intūristā*, kuram bija sakari vismaz ar desmit aģentiem.⁹⁷ Vladislava Svarinskis darbojies PSRS valsts drošības dienestos kopš 1940. gada, un viņam bija ievērojama pieredze attiecīgajā darbā.⁹⁸

⁹⁵ Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gada 7. jūnijā Gruzijā, 1988. gada LPSR VDK tālruņa grāmatā MOC-2792, OC-182, iekšējais tālrunis 501, pilsētas tālrunis 297709, 1991. gadā MOC-2769, OC-3256, pilsētas tālrunis 297709, 218. kabinets.

⁹⁶ Igors Tarvīds, Jāzeps dēls, dzimis 1954. gadā Rīgā, LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvais virsnieks.

⁹⁷ L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

⁹⁸ Vladislavs Svarinskis, dzimis 1918. gadā, PSKP biedrs no 1942. gada, valsts drošības dienestā no 1940. gada, kopš 1940. gada 183. strēlnieku divīzijas PSRS Iekšlietu tautas komisariāta (IeTK) Sevišķās daļas operatīvi pilnvarotā palīgs, kopš 1942. gada 43. gvardes latviešu strēlnieku divīzijas IeTK Sevišķās daļas – pretizlūkošanas daļas SMERŠ operatīvais pilnvarotais, kopš 1942. gada septembra 130. latviešu strēlnieku korpusa 151. artilērijas brigādes pretizlūkošanas daļas operatīvais pilnvarotais, kopš 1946. gada LPSR VDM Rīgas pilsētas daļas operatīvais pilnvarotais, kopš 1947. gada Rīgas Jūrmalas grupas operatīvi pilnvarotais, kopš 1949. gada Rīgas pilsētas daļas 4. grupas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1950. gada 5. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1952. gada 5. daļas 4. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, tajā pašā gadā kļūst par 3. nodaļas priekšnieka vietnieku, kopš 1953. gada Iekšlietu ministrijas Alūksnes rajona daļas priekšnieks, tajā pašā gadā kļūst par 4. pārvaldes 1. daļas 1. nodaļas vecāko operatīvo pilnvaroto, kopš 1954. gada LPSR VDK 4. daļas 2. nodaļas vecākais operatīvi pilnvarotais, kopš 1959. gada pilnvarotais Rīgas rajonā, kopš 1961. gada 2. daļas 6. nodaļas vecākais operatīvais pilnvarotais, kopš 1961. gada pilnvarotais Rīgas rajonā, bet no 1967. gada līdz 1970. gadam Rīgas rajona nodaļas priekšnieks. Svarinskis 1943. gadā bija apbalvots ar medaļu *Par kaujas nopelniem*, 1944. gadā – ar Sarkanās Zvaigznes ordeni un medaļu *Par drošsirdību*, 1950. gadā – ar medaļu *Par kaujas nopelniem*,

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Jānis Kiršteins, kurš vismaz no 1983. gada līdz 1986. gadam bija LPSR VDK 2. daļas priekšnieks, jau Latvijas Republikas tiesā liecināja, ka viņa vietnieks bija 2. nodaļas priekšnieks Leons Klimovičs, un precīzi norādīja piesegstruktūras statusu, proti, vienlaikus (!) ar kadru virsnieka amatu VDK Leons Klimovičs strādājis arī *Intūrista* Latvijas nodaļā “par direktora vietnieku”.⁹⁹ Leonu Klimoviču kā LPSR VDK darbinieku, nevis *Intūrista* direktora vietnieku apliecina arī uz ASV pārbēgušais LPSR VDK virsnieks, VDK piesegstruktūru *Dzimtenes Balsis* un Latvijas komitejas sakariem ar tautiešiem ārzemēs faktiskai vadītājs Imants Lešinskis, norādot, ka šo jomu pārraudzīja viņa bijušais studiju biedrs Maskavas Valsts starptautisko attiecību institūtā Leons Klimovičs, kuru 1954. gada augustā no šīs elitārās PSRS augstskolas izraidīja, taču savu izglītību viņš pabeidza VDK skolās.¹⁰⁰ Lešinskis raksta par Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes svešvalodu studentēm, kurām, ja tās ir spējīgas

“parādīt īsti tautisku piemīlību un iegūt vajadzīgās ziņas ikdienišķajiem “sarunu pierakstiem” Leona Klimoviča un viņa kollēgu vajadzībām, paveras ceļš uz Rīgas *Intūrista* vai Rīgas un Ventspils ostu nodibināto Starptautisko Jūrnieku klubu kadriem.”¹⁰¹

Ievērojot trimdas laikrakstu apriti LPSR astoņdesmitajos gados, nav šaubu, ka Lešinska atklāsmes par Klimoviču kā LPSR VDK štata darbinieku *Intūristā* vismaz daļai okupētās Latvijas sabiedrības bija zināmas tieši tāpat kā vairākumam *Intūrista* Rīgas nodaļas gidu. Jānis Kiršteins norāda, ka Aleksandrs Serguņins, Vasilija dēls, dzimis 1946. gadā, strādājis LPSR VD no 1974. gada līdz 1991. gadam, beigās kā priekšnieks 2. daļas 2. nodaļā, kuru darbu, viņam uzsākot, vadīja Bruno Šteinbriks un kuras uzdevums bija *apkalpot* viesnīcu *Rīga* un viesnīcu *Latvija*, tātad *Intūristu*, proti, pretizlūkošanu ārzemnieku vidū,

1958. gadā – ar 2. pakāpes medaļu *Par nevainojamu dienestu*, 1955. gadā saņēmis LPSR APP Goda rakstu, 1967. gada oktobrī apbalvots ar ordeni *Goda Zīme*. Viņa LKP CK nomenklatūras kadru personu lietā norādīts, ka bijis delegācijas pavadītājs 1958. gada martā uz Vācijas Demokrātisko Republiku (VDR), tātad strādājis arī ar starptautiskiem sakariem. LVA, PA-15500. f., 2. apr., 8710. l., 2., 4. lp. *Red. piez.* sadarbībā ar M. hist. Artūru Žvinkli.

⁹⁹ L. Nr. K30-459/10, 101. lp.

¹⁰⁰ Lešinskis, Imants, “Kalpības gadi”, *Latvija Šodien*, 1986, 1. decembris

¹⁰¹ Lešinskis, Imants, “Kalpības gadi”, *Laiks*, 1979, 8. decembris.

kas ieradās Latvijas teritorijā,¹⁰² bija viens no VDK operatīvajiem darbiniekiem, kas astoņdesmitajos gados vadīja un kontrolēja darbu, kas bija saistīts ar pretizlūkošanu ārzemju tūristu vidū.¹⁰³ Arī citas lietas, kad LPSR VDK 2. daļas priekšnieks bija Tabors, liecina, ka Serguņins ir vervējis aģentus *Intūristā*, konkrēti viesnīcā *Latvija*, turklāt darbinieki, strādājot viesnīcā *Latvija*, vismaz no 1979. gada līdz 1991. gadam ir tikušies gan ar Serguņinu, gan ar LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļas operatīvo virsnieku Igoru Tarvīdu un viesnīcas darbinieki ir zinājuši, ka viņi abi pārstāv VDK¹⁰⁴. Viesnīcas *Latvija* darbiniece apgalvo, ka, strādājot par portjē, norādījusi, ka tajā ir viesu uzņemšanas grupa, kurā, starp citu, strādājusi Zoja Nikonorova, kā arī atzīst, ka Serguņins bijis viesnīcas kurators.¹⁰⁵ Persona, kuru vainoja sadarbībā ar VDK liecina, ka

“To, ka Serguņins bija VDK darbinieks, zināja visi viesnīcas darbinieki, tajā skaitā arī es. Personīgi man ar Serguņinu bija kontakti tikai tajās reizēs, kad viņam vajadzēja izvietot savus viesus, vajadzēja sagatavot istabu atkarībā no viņa vēlmēm. Serguņina lūgumi tika izpildīti pēc varēšanas un spējām.”¹⁰⁶

Cita viesnīcas *Latvija* darbiniece, kura strādāja par stāva dežuranti, vēlāk administratori un darbinieci viesu izvietojuma grupā no 1978. gada līdz 1992. gadam, liecina, ka

“darba pienākumos ietilpa dažu personu izvietojuma noteikto numuros, kurus norādīja iepriekš Valsts drošības komitejas pārstāvis. [...] Zināju, ka Serguņins bija no VDK un pie administrācijas (portjē) letes regulāri dežurēja darbinieks no viņa iestādes.”¹⁰⁷

Igors Tarvīds, kurš sāka strādāt LPSR VDK 1982. gadā un nostrādāja līdz 1991. gadam, liecina, ka LPSR VDK 2. daļas 3. nodaļa bija operatīvās apkalpošanas līnijas virziens, kas apkalpoja iebrucējus no ārzemēm, savus darba pienākumus veicis ar aģentūras, uzticības personu

¹⁰² L. Nr. K30-933/12, 99., 100. lp.

¹⁰³ L. Nr. K30-459/10., 79. lp.

¹⁰⁴ L. Nr. K30-933/12, 27., 28. lp.

¹⁰⁵ L. Nr. K30-933/12, 104. lp.

¹⁰⁶ L. Nr. K30-933/12, 108. lp.

¹⁰⁷ L. Nr. K30-933/12, 111.–112. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrista* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

palīdzību un citām operatīvajām metodēm, pazīst personu, kuru vainoja sadarbībā ar VDK kā *Intūrista* ārzemju viesu uzņēmēju un apkalpošanas organizētāju viesnīcā *Latvija*, kaut gan pats nav izmantojis kā informatoru.¹⁰⁸ LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas operatīvais virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, Ivana dēls, dzimis 1948. gadā, strādāja VDK no 1974. gada līdz 1991. gadam, risināja jautājumus par ārzemniekiem, regulāri kontaktējās ar *Intūrista* darbiniekiem.

“Viņš aizpildīja vervēšanas kartiņas, kuras parakstīja arī VDK darbinieks Leons Klimovičs.”¹⁰⁹

Arī gids-tulks apliecināja minēto:

“”Alla Lūse bija [..] *Intūrista* ģenerāldirektora vietniece [..] pēc katras ekskursijas bija jāsniedz rakstiskas atskaites *Intūrista* kadru daļas priekšniekam [Leonam] Klimovičam. [..] Klimovičs mani iepazīstināja ar [VDK 2. daļas pretizlūkošanas virsnieku] Voldemāru [Vladimiru] Trofimovu, paskaidroja, ka turpmāk Trofimovs būšot mans priekšnieks. Pēc pāris dienām Voldemārs Trofmovs atkārtoti uzaicināja mani uz Klimoviča kabinetu. [..] Trofimovs piedāvāja man sadarboties ar VDK kā informatorei, apsolīja, ka varēšu doties [uz ārzemēm], paskaidroja, ka gadījumā, ja atteikšos sadarboties, mana māte varot zaudēt darbu.”¹¹⁰

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas virsnieks Voldemārs Vladimirs Trofimovs, kurš aizpildījis *Intūrista* aģentu vervēšanas dokumentus, apliecina, ka, lai arī faktiski ir bijis LPSR VDK kadru darbinieks, izmantojot *Intūrista kadru daļas* darbinieku, VDK rezidentu Svarinski, sadarbojies ar gidiem-tulkiem:

“Strādāju VDK [..] stādījos priekšā kā *Intūrista* darbinieks, dažreiz kā lekšlietu ministrijas darbinieks. [..] *Intūristā* kontaktējos ar [..] inspektoru Vladislavu Svarinski, viņš bija atvaļināts [VDK Rīgas rajona nodaļas, sk. iepriekš] virsnieks [..]. Jebkurš [Sic! – M. S.] darbinieks, kas kontaktējās ar ārzemniekiem, rakstīja atskaites un viņam [VDK rezidentam Svarinskim] iesniedza. Es [..] kontaktējos ar viņu un

¹⁰⁸ L. Nr. K30-933/12, 102. lp.

¹⁰⁹ L. Nr. K30-459/10., 79. lp.

¹¹⁰ L. Nr. K30-459/10., 85. lp.

atskaites analizēju, to informāciju, kura mani interesēja, es izlietoju. [...] Svarinskis bija mūsu [VDK] rezidents, viņš bija atvaļināts apakšpulkvedis [...] Svarinska klātbūtnē es arī piedalījos sarunās, bieži viņa kabinetā, kad viņš runāja ar gidiem.¹¹¹

Par LPSR VDK aģentu vervēšanu Trofimovs norāda:

"Šo dokumentu [aģenta kartīti] esmu aizpildījis es dokumentā norādītajā laikā, bet parakstījis toreizējais daļas priekšnieks Leons Klimovičs. [...] Svarinskis man paskaidroja, ka viņam ir izveidojies labs kontakts ar *Intūrista* [...] gidi [...] tādēļ šī persona jānoformē kā VDK aģents, Svarinskis man atnesa sagatavotu [...] anketu. [...] Es personiski ar [gidi] kontaktējos *Intūrista* telpās [...]"¹¹²

Vārdā šeit nenosaukts *Intūrista* gids-tulks savukārt liecina, ka:

"[...] tajā laikā visi [Sic! – M. S.] gidi rakstīja atskaites, kas tika nodotas. Mēs zinājām [!], ka [Leons] Klimovičs pārstāv VDK, taču tas bija obligāts nosacījums, ka bija jāraksta atskaites par katru tūristu grupu, jo viņi bija ārzemnieki. Personīgā sarunā par atskaitēm viņš teica, ka sadarbojas 6–7 darbinieki no visiem, bet tur bija apmēram 100 darbinieki, es šo kungu atceros labi. [...] atskaites rakstījām, formāli. Ienesām, uz galda atstājām, bieži viņš nemaz nebija uz vietasnemaz. Viņš bija noformēts pilnīgi citā amatā, par kadru daļas pārzini bija. Biju dzirdējusi, ka viņš ir [no] VDK. Mums teica, ka gidam jāraksta atskaites."¹¹³

LPSR VDK 2. daļas 2. nodaļas priekšnieks Serguņins liecina:

"[...] tādus gadījumus es nezinu, ka būtu aģents savervēts fiktīvi [...]"¹¹⁴

¹¹¹ L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

¹¹² L. Nr. K30-459/10, 102. lp.

¹¹³ L. Nr. K30-459/10, 101. lp.

¹¹⁴ L. Nr. K30-933/12, 100. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Salīdzinot divas gides-tulces – Zani Rozenbergu (1944)¹¹⁵ un Elzu Tiltiņu, Alberta meitu,¹¹⁶ var spriest, ka Zanei Rozenbergai ir tieša sociālā izcelsme no LPSR nomenklatūras. Viņas patēvs Atis Podkalns, Bērtuļa dēls (1921¹¹⁷), bija LPSR Celulozes, papīra un kokapstrādāšanas rūpniecības ministrijas kadru daļas vadītājs,¹¹⁸ iepriekš LPSR Gaļas un piena rūpniecības strādnieku arodbiedrības centrālās komitejas organizatoriskā biroja priekšsēdētājs,¹¹⁹ – bruģēja Rozenbergai ceļu uz *Intūrista* vadošās gides-tulces darbu no 1967. gada 1. jūlija, kad viņa nosūtīta uz *Intūristu* Padomju bulvāri 22, viesnīcu *Rīga* (tagadējā – *Kempinsky* Aspazijas bulvārī), līdz 1974. gada 29. aprīlim,¹²⁰ vēlāk – uz Latvijas komiteju kultūras sakariem ar tautiešiem ārzemēs Jaunatnes sekcijas vadības amatu. Savukārt Elzas Tiltiņas darbība *Intūristā* sākusies palēnām. Viņa sākumā pieņemta uz

¹¹⁵ Zane Rozenberga, Valda meita, dzimusi Ķēniņa, 1944. gada 9. decembrī, tagadējā Aizputes novada Kazdangas pagastā, tēvs –Valdis Ķēniņš, Pāvela dēls, dzimis 1921. gada Aizputē, apdrošināšanas aģents, kopš 1946. gada šķīries no mātes – laikraksta *Pionieris* redaktore, LPSR nopelniem bagātās kultūras darbinieces Ērikas Podkalnes, Roberta meitas, dzimušas 1927. gadā Daugavpilī. Līdz 1955. gadam dzīvoja Liepājā, kad kopā ar māti atbrauca uz Rīgu un mācījās Rīgas 7. un 3. vidusskolā. VĻKJS biedre no 1960. gada, biedra kartes Nr. 14463146, studējusi Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Svešvalodu fakultātes Angļu valodas un literatūras nodaļā no 1962. gada līdz 1967. gadam, no 1966. gada līdz 1967. gadam angļu valodas skolotāja Rīgas 4. vidusskolā, no 1967. gada jūnija *Intūrista* gide-tulce, jau pirms 1971. gada bijusi *Intūrista* pārstāve skolēnu krūzī Londonā (Apvienotajā Karalistē). *Dzimtenes Balss* sniedz ieguldījumu Zanes Rozenbergas kā *Intūrista* darbinieces darbības atspoguļojumā, piemēram, viņa esot “jaunos latviešu izcelsmes amerikāņus levu, Viestaru un Jāni Zubkovus” iepazīstinājusi ar Rīgu, un visiem bija “patīkami, ka Zane to varēja darīt latviski”. Vīrs no 1962. gada – Alfrēds Rozenbergs, Voldemāra dēls, dzimis 1942. gadā, toreiz Rīgas Medicīnas institūta students, ārsts. PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 69.–86. lp., “Diena Siguldā”, *Dzimtenes Balss*, 1968, 16. augusts.

¹¹⁶ Arī par Elzas Tiltiņas darbu *Intūristā* saglabājušās ziņas laikrakstos, piemēram, publicētas Hertas Puzulis izjūtas un pateicība “gidei Elzai Tiltiņai, kas ar savu laipno izturēšanos darīja vēl patīkamākas manas gaitas Latvijā”. Herta Puzulis, dzimusi Zellītis, dzimusi 1910. gada 7. septembrī Raunā, mirusi 2005. gada 10. jūnijā Lankasterā, ASV. “Paldies par sirsniņu!”, *Cīņa*, 1970, 30. augusts; *Laiks*, 2005, 9. jūlijs, *Red. piez.*

¹¹⁷ Citur kā Ata Podkalna dzimšanas gads norādīts arī 1918. gads.

¹¹⁸ PDVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 75. lp.

¹¹⁹ *Cīņa*, 1950, 29. jūlijs.

¹²⁰ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 85. lp.

pārbaudes laiku par grāmatvedi-kasieri ar algu, kas ir pielīdzināma štata darbinieka algai,¹²¹ vēlāk pārcelta uz inspektora amatu,¹²² tad atbrīvota no inspektora amata un iecelta tulka amatā. Kad abām jautāts par tūristu attieksmi un izturēšanos, Rozenberga bilda, ka tūristi bija diezgan aizspriedumaini un visi aizspriedumi parasti pirmajam bija jādzird gidēm. Rozenberga arī min, ka tūristus visvairāk interesēja bērnu aprūpe un veselības aprūpe. Savukārt Tiltiņa puda ieskatu, ka tūristus vairāk interesēja kultūras dzīve.¹²³ Iepazīstoties ar *Intūrista* dokumentos pieejamajiem raksturojumiem, Tiltiņa novērtēta kā politiski zinoša, pieticīga sadzīvē, ieguvusi kolēģu cieņu, bet Rozenbergu P. Stučkas Latvijas Valsts universitātes dekāne I. Celmrauga, fakultātes PSKP partijas biroja sekretāre M. Tiltiņa¹²⁴ un Angļu valodas katedras vadītājs J. Raškevičs oficiāli raksturojuši 1966. gada 26. decembrī kā tādu, kas *labi orientējas mūsdienu politiskajā situācijā*.¹²⁵ Rozenberga patstāvīgi vadot ekskursijas pa Rīgu, Jūrmalu, Siguldu un Salaspils memoriāla kompleksu

“strādājusi ar tūristiem-emigrantiem, izpētot šīs tūristu kategorijas specifiku”.¹²⁶

Ievērojot, ka Rozenberga attaisnoja viņai dāvāto uzticību, *Intūrista* Rīgas nodaļas PSKP pirmorganizācija 1971. gada 19. janvārī deva raksturojumu, kuru apstiprināja PSKP Oktobra rajona sekretārs – rekomendēt Rozenbergu darbā ar padomju tūristiem kruīza braucienā uz Japānu.¹²⁷ 1968. gada 27. augustā *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs V. Elsters raksturojumā uzsver, ka Rozenberga

“ir morāli izturēta, sadzīvē pieticīga, ar biedriem sabiedriska, perspektīva mūsu sistēmas darbiniece, [...] ceļ politiskās zināšanas marksisma-ļeņinisma universitātes propagandas fakultātē”.¹²⁸

¹²¹ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 52. lp.

¹²² LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 53. lp.

¹²³ “Arods – *Intourist* gids”, *Dzimtenes Balss*, Nr. 1., 1970, 1. janvāris, 4. lpp.

¹²⁴ Parakstījusies M. Vecozola.

¹²⁵ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 76. lp.

¹²⁶ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 80. lp.

¹²⁷ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 82. lp.

¹²⁸ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 78. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Spiežot pēc abu intervēto paustā viedokļa par tūristiem, ar kuriem nācies saskarties, minētās kvalitātes bija nepieciešamas, lai varētu sekmīgi veikt darbu *Intūristā*.

Aplūkojot LVA 222. fondu, var konstatēt sekojošus dokumentus: LPSR Ministru Padomes (MP) lēmumus, Maskavas VAS *Intūrista* pārvaldes pavēles,¹²⁹ LPK CK noteiktos muitas noteikumus,¹³⁰ pavēles ārzemju tūristu apkalpošanā,¹³¹ PSRS aizliegto punktu un apmešanās vietu sarakstu ārzemju tūristiem,¹³² dokumentus, kas satur valsts noslēpumu saglabāšanas instruktažu,¹³³ noteikumus, kā glabāt valsts noslēpumus, pavēles *Intūrista* pārvaldei par ārzemju tūristiem un to apkalpošanu, dokumentus par sarīkojumiem turpmākā ārzemju tūrisma attīstīšanā un speciālistu komandējumu nodrošināšanai, dokumentus par tūristu izbraukšanu ārpus robežas, LPSR VDK sūtījumus *Intūristam* par sarīkojumiem noteiktā periodā, *Intūristam* izgatavoto un nosūtīto izrakstu no VDK dokumentiem par ārzemju tūristu reģistrēšanu un izvietošānu viesnīcās.

Atsevišķi dokumenti sniedz liecības par to, cik dokumentu, ziņojumu LPSR VDK kopijas izveidotas, kam tās nosūtītas, cik iznīcinātas. Piemēram, LVA 222. fonda 1. apraksta 28. lietā esošajā dokumentā¹³⁴ norādīts, ka attiecīgajam dokumentam bijušas deviņpadsmit melnrakstu kopijas, kas iznīcinātas, bet četri eksemplāri nodoti ne vien PSRS MP Galvenajai ārzemju tūrisma pārvaldei,¹³⁵ LPSR MP Ārzemju tūrisma pārvaldei,¹³⁶ bet arī tieši – LPSR VDK. Sastopams, ka melnraksts netika iznīcināts, bet glabājās pie kādas konkrētas personas, piemēram, pie izpildītāja. Šādiem dokumentiem piešķīra sevišķās nomenklatūras numuru. Dažreiz melnrakstus neiznīcināja,¹³⁷

¹²⁹ LVA, 221. f., 1. apr., 39. l., 4. lp.

¹³⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 4. lp.

¹³¹ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l., 42. lp.

¹³² LVA, 222. f., 1. apr., 1. l. saturs.

¹³³ LVA, 222. f., 1. apr., 1. l. saturs.

¹³⁴ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 15. lp. otrā puse.

¹³⁵ *Главное управление по иностранному туризму при Совете министров СССР*, saīsināti krievu valodā – *Гл. Упринтур при СМ СССР*. Kopš 1983. gada PSRS Valsts komitejai tūrisma jautājumos, krievu valodā – *Государственный Комитет СССР по иностранному туризму*.

¹³⁶ Saīsinājums krievu valodā *Упринтур при СМ ЛССР*.

¹³⁷ LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 1. lp., 3. lp. otrā puse.

tādēļ uzskaitīja visus melnrakstus. Šie melnraksti ir par tūristu ierašanos Rīgā. Melnrakstus arī numurēja.¹³⁸ Tomēr saglabājušies melnraksti nav secīgi, kas varētu nozīmēt, ka dažu dokumentu trūkst.

Likumsakarīgs ir jautājums, kāda rakstura informāciju *Intūrists* no aģentu, gidu-tulku ziņojumiem un atskaitēm oficiāli ziņoja LPSR VDK, neņemot vērā operatīvo darbinieku fizisko atrašanos *Intūrista* telpās, kā arī LPSR VDK informatoru, aģentu un rezidentu tiešos ziņojumus, no kuriem daļa ir aplūkojama automatizētajā datu apstrādes sistēmā *Delta Latvija* un kura ir saprotama, ja ir pieejama VDK aģentūras kartotēka. Aplūkosim tikai dažas dienas 1971. gada aprīlī. Piemēram, 1971. gada 14. aprīļa ziņojumā Nr. 6c (MB Nr. 10c) *Intūrista* Rīgas nodaļas vadītājs V. Elsters ziņo augstākām iestādēm un LPSR VDK vadītājam Longīnam Avdjukēvičam, kādus izteikumus ir paudis Māris Veidemanis, kurš paspējis apciemot savus Rīgas radus, kam viņš, saņemot palīdzību no citiem tūristiem, atvedis sešus dāvanu koferus, un citē 1941. gadā dzimušā vēstures pasniedzēja Nikolaja Bekera, grieķa, kurš Rīgā ir otrreiz un ir tuvs profesora Veidemaņa draugs, izteikumus, atzīmējot, ka pilsētā fotogrāfējis nepiedienīgas vietas, ziņo, ka Šerija Medaus runājusi, kāpēc PSRS nepublicē Solženicina daiļdarbus, tūristu Kosu pāris Salaspilī jautājis, kā ļaudis attiecas pret Staļinu, atspoguļo tūristu sarunas kolhoza *Ādaži* siltumnīcās, kā arī to, cik laba ir gide-tulce Ināra, analizējot kopīgo ar analogisku Viskonsinas universitātes tūristu grupu iepriekš.¹³⁹ 1971. gada 23. aprīļa ziņojumā Nr. 7c (MB Nr. 11c) Elsters ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukēvičam, kā laikā no 17. līdz 19. aprīlim apstrādāti ASV tūristi ebreji – Mičiganas krimināllietu prokurors [no konteksta gan izriet, ka tie ir bijuši advokāti un *Intūrists* kļūdījies profesijā, jo pietiekami nav pratuši angļu valodu – *red. piez.*] Roberts Leonards, Bruklinas krimināllietu prokurors Jūdžins Golds un viņa sieva Rozaine Golda, kā pauduši nepatiku pret padomju režīmu, mēģinājuši *sludināt cionisma ideoloģiju*, vākuši ziņas par ebreju stāvokli PSRS, nevajadzīgi esot interesējušies par sinagogām, ieradušies LPSR Augstākajā tiesā, kur tos apstrādājis tiesas darbinieks U. Krastiņš,

¹³⁸ LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 1. lp. otrā puse; LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 3. lp. otrā puse; LVA, 222. f., 1. apr., 33. l., 4. lp. otrā puse.

¹³⁹ LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 10.–15. lp.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības *Intūrists* Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

stāstījuši, kā 1962. gadā Ņujorkā aizstāvējuši PSRS pilsoņus Igoru Melahu un Kerneli Egelvahu, ko vainoja spiegošanā, runājuši par ebreju arestiem PSRS, liegšanu emigrēt uz Izraēlu, prasījuši Krastiņam, vai var kā amerikāņu advokāti aizstāvēt ebrejus, kad tos tiesās Rīgā, kurš norādījis, ka vēl nav zināms, vai tas vispār būšot atklāts tiesas process, un ka amerikāņu advokāti padomju cilvēkam nav vajadzīgi, jo PSRS ikvienam esot tiesības uz padomju advokātu, tūristi apšaubījuši Latvijas brīvprātīgo iestāšanos PSRS 1940. gadā, uzdevuši daudz jautājumu un esot bijuši *jautrā prātā*.¹⁴⁰ 1971. gada 28. aprīļa ziņojumā Nr. 8c (Nr. 13c) *Intūrists* ziņo LPSR VDK priekšsēdētājam Avdjukēvičam, kā laikā no 1971. gada 3. līdz 13. aprīlim *Intūrists* izspiegojis un apstrādājis tūristus no Apvienotās Karalistes, Austrālijas, Nigērijas, Īrijas, Maltas, Jaunzēlandes, Kanādas, Vācijas Federatīvās Republikas un ASV, kuri visi pārstāvējuši Londonas universitāti. Par atsevišķiem tūristiem ir sīkāka biogrāfiska uzziņa, piemēram, par 1921. gadā Pensilvānijā dzimušo Braienu Holmsu, kurš ir Apvienotas Karalistes-PSRS draudzības biedrības loceklis, norādīts, ka viņš par saviem draugiem uzskata Rīgas 34. vidusskolas angļu valodas skolotāju V. Zotovu un viņa laulāto R. Kurskaju, norādīts kā viņš ar tiem pavadījis laiku, divreiz bijis viņu mājās, skatījis kopā kinofilmu. Plašāk aprakstīts arī 1928. gadā dzimušais Mihails Harts, kurš interesējies par Borisu Pasternaku, Aleksandru Solžeņicinu sarunā ar Annu Brodeli. Plašāk aprakstīts arī, kā 1914. gadā dzimušais Levījs Stoltons ticies ar Rīgas 34. vidusskolas skolotāju Sazonovu, kura bijusi pie viņa skolā Apvienotajā Karalistē, rosinājis gidei-tulcei Lastniecei palasīt Pasternaku un Solžeņicinu. Rakstīts par 1913. gadā dzimušo Alisi Mooru, kura arī ir minētās PSRS draudzības biedrības locekle, detalizēti aprakstīta viņas tikšanās ar Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes pasniedzēju Guļāni, aprakstīts Nigērijas tūrists, 1913. gadā dzimušais Jozefs Essens, filozofs, viņa sarunas ar gidu-tulci Kraukli, citēts, kā Essens pārmētis Krauklei, ka viņa nevarot pat pastaigāties, izklaidēties ar viņu, neprasot priekšniecības atļauju, aicinājis braukt pie sevis uz Nigēriju, piedāvājis laulības un atklātības brīdī jautājis, kuram Krauklei esot jāziņo par sarunām ar tūristu un tā tālāk. Elsters ziņojis arī, kā ar tūristiem izturējušies, piemēram, LPSR

¹⁴⁰ LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 16.–18. lp.

Izglītības ministrijas pārvaldes vadītājs Aldonis Builis, Rīgas darbaļaužu deputātu padomes izpildu komitejas priekšsēdētāja vietniece Mirdza Brencsene, citi nomenklatūras darbinieki.¹⁴¹ Nav mēneša, kad 1971. gadā *Intūrists* neziņotu par tūristiem LPSR VDK. Visas šīs ziņas nebija iespējams iegūt citādi kā vien no aģentu vai gidu-tulku rakstveida ziņojumiem.

Salīdzināsim šos ziņojumus ar citu avotu – rakstu *Ziņojums atbilstoši instrukcijai*, ko uzrakstījis *Intūrista* gids-tulks:

“Man kauns skatīties acīs saviem zviedru draugiem, kad tie jautā mani par to, vai man ir pienākums rakstīt ziņojumus uz mūsu organizācijas specnodaļu. Bet man patiešām ir pienākums to darīt atbilstoši Noteikumiem gīda tulka darbā! Stājoties darbā, katram ir pienākums savā iesniegumā, ka viņš piekrīt “īpašām prasībām”. Par ko tad ir jāraksta atskaitēs? Par visu un visiem. Tūrista dzimšanas vieta. Viņa darba vieta. Vai viņš prot krievu valdu. Kā attiecas pret PSRS. Kādus jautājumus uzdevis. Vai viņam šeit ir draugi un vai viņš ir kontaktējies ar viņiem. Vai viņš bija ekskursijās, bet, ja nav bijis, tad kur viņš atradās attiecīgajā laikā. Vai nav spiegs, kas atbraucis uz PSRS ar mērķi veikt “sabotāžas darbības”!”¹⁴²

Virkne avotu norāda, ka PSRS gandrīz visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK aģenti, taču minēšu tikai vienu avotu, kuru norāda pats PSRS VDK virsnieks, kurš pārbēdzis uz Rietumiem:

“Teju visi *Intūrista* gidi-tulki bija VDK informatori, kas nekavējoties ziņoja mums, ja viņiem radās aizdomas par noteiktu ārzemju tūristu.”¹⁴³

Balstoties uz Bonifācija Daukšta¹⁴⁴ sniegtajām ziņām, okupētajā Latvijā ieradās personas, kas apzinājās to, ka viņus izseko,

¹⁴¹ LVA, 222. f., 1. l., 28. l., 19.–31. l.p.

¹⁴² *Московские новости*, 1990, 4 марта, с. 24 Citēts pēc Конт, Франсис. *К политической антропологии советской системы. Внешнеполитические аспекты*, Москва: Языки славянской культуры, 2003, с. 172.

¹⁴³ Kalugin, Oleg. *The First Directorate: My 32 Years in Intelligence and Espionage against the West*. New York: St. Martin's Press, 1994, p. 298. Citēts pēc: De Jong, Ben. “The KGB view of the West: Conspiracies and agents of influence”, *The future a memory: The Cold War and intelligence services – aspects*. Wien: Lit-Verlag, 2013.

¹⁴⁴ Bonifācijs Daukšts, dzimis 1950. gada 12. decembrī Aglonā, vēsturnieks, diplomāts, dzejnieks un publicists. Mācījies Aizpuriešu pamatskolā, Aglonas

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

tādēļ rīkojās piesardzīgi, jo jebkādas darbības pret PSRS okupācijas varu varētu būt sodītas. Tāpat Daukšts stāstīja, ka jebkādi pārkāpumi arī no *Intūrista* darbinieku puses varēja būt sodīti, minot sev zināmo piemēru, ka *Intūrista* Rīgas nodaļas viesnīcas *Latvija* zāles pārzine par to, ka esot uzvedusies izlaidīgi, jo staigājusi satinusies baltā palagā, bija norīkota darbā uz Zilupi, un, ievērojot to, ka to uzskatījuši par *pretpadomju* rīcību, sekas varējušas būt vēl smagākas. Savukārt gide Zane Rozenberga, kas strādājusi par gidi no 1967. līdz 1974. gadam stāstīja, ka viņa lielākoties strādājusi ar trimdas tūristu grupām no Apvienotās Karalistes, Zviedrijas Karalistes un ASV, jo tur vajadzējis runāt latviski. Viņa dalījās pieredzē, ka atskaites bija jāsniedz pēc katras tūristu grupas, ekskursijas un sarīkojuma, nereti atskaites bijušas triviālas un paviršas, tāpat bija jā rūpējas par to, lai katra atskaite atšķirtos, tāpēc nereti esot rakstīti izdomājumi. Spriežot pēc Zanes Rozenbergas apgalvotā, neesot bijis zināms, kas lasīja atskaites un vai vispār tās kāds lasīja. Ievērojot to, ka atskaitēm bija jāatšķiras un tam arī, pēc Zanes Rozenbergas sniegtajām liecībām, pievērsa uzmanību, rodas pamatots jautājums, kāpēc vispār atskaišu saturam pievērsa uzmanību, ja nebija pārliecības, ka tās vispār lasa.

Ieskicējot, par ko tad bija jā rūpējas *Intūrista* darbiniekiem, esot tiešā saskarē ar tūristiem, jāmin vismaz dažas PSKP pamatnostādnes – PSRS politiskās un militārās varas augšana, starptautiskās strādnieku un komunistiskās kustības politiskās ietekmes pastiprināšanās,¹⁴⁵ marksistiski-ļeņinisko pasaules uzskatu konsekventu nostiprināšana, sabiedrības audzināšana sociālistiskā patriotisma un internacionālisma garā, sociālistiskās kultūras attīstība, cīņa pret buržuāziskās ideoloģijas ietekmi.¹⁴⁶ Minēto tematiku pārzināšana, reizē organizējot tūrismu, prasīja gan piepūli, gan izdomu. Sevišķi, ja bija darīšana ar trimdas latviešiem.

Trimdas latvieši tūristu vidū izcēlās ar to, ka potenciāli pārzināja Latvijas teritoriju, tātad varēja brīvi bez gidu palīdzības pārvietoties, zināja latviešu valodu, tātad varēja sarunāties ar

vidusskolā, no 1969. līdz 1974. gadam studējis Pētera Stučkas Latvijas Valsts universitātes Vēstures un filozofijas fakultātē.

¹⁴⁵ LVA, PA-101. f., 37. apr., 129. l., 40. lp.

¹⁴⁶ LVA, PA-101. f., 37. apr., 129. l., 41. lp.

vietējiem vai fiksēt faktu, ka latviešu valodu tikpat kā uz ielām nedzird, viņiem bija radi un draugi okupētajā Latvijā, tātad viņi gan varēja veikt *pretpadomju* propagandu. Turklāt trimdas latvieši nereti pārzināja LPSR vēsturi, tādēļ viņus bija grūti pārliecināt par jautājumiem, par kuriem viņiem bija priekšzināšanas un atšķirīgs viedoklis. Trimdas latviešiem bija savi centri ārvalstīs, tāpēc PSRS centās iefiltrēt tur valsts drošības dienestu personālu vai vervēt tūristu vidū tos, kas vēlētos vai būtu spiesti ziņotu PSRS valsts drošības iestādēm. Šādā veidā PSRS centās nostiprināt varu okupētajā Latvijā, un tūrisms bija izdevīgs līdzeklis. *Intūrista* darbinieki apkalpoja ārzemju tūristus, kurus uzskatīja par draudu valsts drošībai. Viņiem regulāri bija jāatskaitās par tūristu apkalpošanu un viņu iespējamām *ideoloģiskās diversijas* mēģinājumiem. Lai gan nevar viennozīmīgi apgalvot, ka gidi, kas sagatavoja atskaites, zināja to adresātu, kā to liecina Zanes Rozenbergas intervija, tomēr darba gaitā atklātie dokumenti liecina, ka atskaites sagatavotas VDK vajadzībām. Tāpat atrasta informācija par to, ka *Intūrists* pildījis VDK uzdevumus. Liecības, cik tas skar zinātnisko darbu, pierāda, ka gidi sadarbojās ar VDK. Minētais ļauj secināt, ka *Intūrists* bija VDK piesegstruktūra, jo tā bija reāli eksistējoša ekonomikas, kultūras un sava veida politikas institūcija, kas darbojās noteiktā jomā, proti, tūrismā. VDK izmantoja *Intūristu* kā efektīvu līdzekli savu kompetenču īstenošanai, kas galvenokārt saistījās ar ārzemju tūristu uzraudzīšanu, izsekošanu un vervēšanu. Turklāt tas, ka daudzi *Intūrista* darbinieki bija VDK rezidenti, tai skaitā uzticības personas vai savervēti aģenti, kas vai nu atskaitījās VDK, vai arī pildīja tiešus VDK uzdevumus, liecina, ka *Intūrists* bija kas vairāk, nekā to gribētu iztēlot, proti, vairāk nekā VDK virsnieku *pensionēšanās vieta*.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

1. pielikums

Intūrists Rīgas nodaļas uzņemto ārvalstu tūristu skaits.¹⁴⁷

<i>Gads</i>	<i>Kapitālistiskās valstis</i>	<i>Sociālistiskās valstis</i>	<i>No tiem – tūristi trimdinieki</i>	<i>Kopumā</i>
1960	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	2649
1962	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	4418
1963	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	Nav zināms precīzi	9463
1964	1268	4225	Nav zināms precīzi	6866
1965	3802	5097	Nav zināms precīzi	5493
1966	3418	5987	Nav zināms precīzi	8899
1967	3552	5677	Nav zināms precīzi	9405
1968	4189	7497	Nav zināms precīzi	9229
1969	5888	7322	Nav zināms precīzi	11686
1970	5363	6900	Nav zināms precīzi	13210

¹⁴⁷ LVA, 222 f., 1. apr., 2. l., 5. apr., 4. apr., 22. apr., 21., 32. apr., 7. apr.; 16. apr., 18. apr., 24. apr., 19. apr., 28. apr., 26. apr., 27. apr., 35. apr., 36. apr., 37. apr., 28. apr., 39. apr., 47. apr.

1971	4720	10787	1060	15507
1972	3842	14568	1375	19785
1973	6093	17703	1310	23796
1974	11222	21348	1847	32570
1975	12230	16795	Nav zināms precīzi	29025
1976	7775	14954	2218	22729
1977	7522	18050	2756	25572
1978	9796	18337	2162	28133
1979	11206	15436	2165	26642
1980	12435	24155	1260	36590
1981	16670	28154	Nav zināms precīzi	44824
1982	18502	24430	Nav zināms precīzi	42932
1983	16482	28972	Nav zināms precīzi	45454
1984	19241	27044	Nav zināms precīzi	46285
1985	21643	27718	Nav zināms precīzi	49361

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

2. pielikums

Intūrista kadru daļas Vernera Lukomeša anketas fragmenti uz divām lapām un Vernera Lukomeša 1978. gada 24. oktobra autobiogrāfija.¹⁴⁸

АНКЕТА

ВОПРОСЫ	ОТВЕТЫ
1. Фамилия, имя и отчество	Лукومهс Вернер Теодорович
2. Если изменяли фамилию, имя или отчество, укажите, когда, где и по какой причине.	не изменял
3. Год, число месяц и место рождения (село, деревня, город, район, область).	1917г. 3/II. Ялуженекский р-н, Анновский
4. Национальность.	латыш
5. Социальное происхождение.	рабочий
6. Партийность, год вступления, № партбилета или кандидатской карточки.	1948г. партбилет № 06732353.
7. Состыте ли членом ВЛКСМ, с какого времени и № билета.	—
8. Состояли ли ранее в КПСС, когда и по какой причине были.	—
9. Имеете ли партийные взыскания, когда, кем, за что и какое положено взыскание.	нет
10. Образование и специальность по образованию, когда и какое учебное заведение окончили.	Маркалпекская эк. школа; сред. школа и индустр. техникум 1931-1938г.; Латвийская школа инженеров строительства ВЛКСМ 1940г.; Ленинградский политехнический институт при СФРСР 1962г.
11. Ученая степень, ученое звание.	нет
12. Имеете ли научные труды, изобретения.	нет

¹⁴⁸ LVA, 282. f., 1. apr., 111. l., 63.-66. lp.

VDK ZINĀTNISKĀS IZPĒTES KOMISIJAS RAKSTI. 3. SĒJUMS.
LIELAIS BRĀLIS TEVI VĒRO: VDK UN TĀS PIESEGSTRUKTŪRAS.

Выполняемая работа с начала трудовой деятельности (включая учебу в высших и средних специальных учебных заведениях, военную службу, участие в партизанских отрядах и работу по совместительству).

При заполнении данного пункта учреждения, организации и предприятия необходимо называть так, как они назывались в свое время. Военную службу записывать с указанием должности.

Месяц и год	Учреждение	Должность с указанием учреждения, организации, предприятия, а также министерства (ведомства)	Местонахождение учреждения, организации, предприятия
30 1938	учеб.	разнорабочий	Аукленгский р-он
38 1940	учеб.	латышская армия	г. Аукленг
30 1941	учеб.	Васкский учебный лагерь - сек. секретаря	г. Волька
31 1942	сентяб.	176 стр. стрелк. полк и 2015 латышские стрелк. дивизия - команд. взвода	Центральный фронт
31 1943	апрель	409-е латышское военное училище - курсант	г. Шкотово
31 1943	август	43-й латышский дивизион - команд. взвода и ком. взвода	Северо-Зап. фронт
31 1943	сентяб.	МТБ Латв. ССР - ком. взвода стрелков	Москва и г. Рига
31 1953	сентяб.	Школа переподготовки директр. совхоза МТБ ССР	г. Ленинград
31 1954	июнь	Ком. взвода в составе разведки МТБ - МВБ Латв. ССР	г. Магаса
31 1958	май	Директор комбината Обьинское аух. КССР	г. Рига
31 1961	май	Мин. строительства КССР - ком. взвода	г. Рига
31 1963	апрель	Зам. директора Литекс з-д "Прогресс"	г. Рига
31 1965	апрель	Зам. директора комбината "Даугава"	г. Рига
31 1967	апрель	Зам. дир. Торговельна Латвийского з-да	г. Рига
31 1968	май	ком. взвода кадров Торговельна торг. з-да г. Торнава	г. Торнава
31 1971	апрель	директор общ. образования г. Торнава Латвийского з-да	Торнава р-он

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

Автобиография

Я, Лукомский Вернер Цесарович, родился в 1917 г. 3го июня в Лукомский р-он, Анновский с/с в семье рабочих. С 1930 года по 1938 году работал разнорабочим и учился в Лукомский район и в г. Рига, с 1938 г. по декабрь 1940 г. служил в Латвийской армии, после демобилизации по классу Вел. Отел. велелк работал в Рзакский Уком к/у Латвий в качестве технического секретаря, временно являлся и секретарем латвийской организации ВККМ.

С началом Вел. Отел. велелк добровольно вступил в ряды Советской армии и являлся заместителем, с началом в 1941 стрельковом полку, а после в Латвийскую стрельковую дивизию. В 1942 году был назначен учиться в Подольские военные училища, после окончания училища служил в рядах 43 авиар. латвийской дивизии в качестве командира батареи. В 1943 г. после демобилизации служил в ИТБ Латв. ССР в разных должностях по 1954 году.

После демобилизации работал в качестве директора производственного комбината Аш. латв. ССР. С 1958 г. по 1964 году работал на разных руководящих должностях в системе Мининтерпроектстроя и Мининтерпроектстрой Латв. ССР. С 1965 г. по 1978 г. работал в системе Латвогэсотова

на разных рукописных фоллиантах в а. Рина⁸¹
и Ринского р-она. ⁶⁶

С марта 1978 г. после ухода на пенсию
работает на ком. Саввинского участка
Комбината бытового обслуживания
Ринского р-она.

Состоит закон Кусе с октября 1948 г.
порт. билет № 06732353.

Жена семья состоит, также Луконяк В. А.
1926 г. рожд. закон Кусе, дочь 1939 г. рождения,
замужем за Забело А. А.

24/X-78 г.

Луконяк

Padomju ideoloģijas un propagandas izpaušmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

3. pielikums

PSKP Rīgas pilsētas Oktobra rajona partijas komitejas sekretāra 1971. gada 20. janvāra raksturojums, ar ko rekomendē gidi tulci Zani Rozenbergu padomju tūristu pavadīšanai kruīzā uz Japānu no 1971. gada marta līdz maijam.¹⁴⁹

ХАРАКТЕРИСТИКА-РЕКОМЕНДАЦИЯ

по гида-переводчику Отделения "Интурист" в гор. Риге

34
81

РОЗЕНБЕРГА Зену Велдовну, 1944 года рождения, летчицу, члена ВЛКСМ, замужнюю, выезжала за границу в апреле 1969 года в Лондон представителем "Интуриста" по сопровождению английских школьников на тух "Балтика", паспорт серии АХВ-78 №52590, проживает в гор. Риге ул. Колет дом 6 кв. 1.

Тов. РОЗЕНБЕРГА Зене Велдовна работает в Рижском Отделении "Интурист" гидом-переводчиком с августа 1967 года. За это время проявила себя способным, старательным работником. Хорошо владеет английским языком, постоянно совершенствует свои языковые навыки и изучает немецкий и французский языки.

В январе 1969 года тов. РОЗЕНБЕРГА З.В. с отличием закончила курсы Управления по иностранному туризму при Совете Министров СССР, в 1970 году продолжила учебу на пропагандистском факультете Вечернего университета марксизма-ленинизма и успешно слала экзамены.

За год подряд ей поручают один из важнейших участков - прием и обслуживание групп туристов-эмигрантов, и она оправдывает оказанное ей доверие.

За достигнутые успехи была награждена медалью "За доблестный труд в ознаменование 100-летия со дня рождения Владимира Ильича Ленина". Неоднократно отмечалась приказами по Отделению.

Тов. РОЗЕНБЕРГА З.В. морально устойчива, в быту скромна, с товарищами общительна, любит литературу, театр. Является перспективным работником нашей системы.

Рекомендуем тов. РОЗЕНБЕРГА Зену Велдовну представителем "Интуриста" по сопровождению советских туристов в круизной поездке в Японию в марте-мае 1971 года.

Характеристика утверждена на партийном собрании парторганизации Управления по иностранному туризму при Совете Министров Латвийской ССР "19" января 1971 года, протокол № 7.

Управляющий Отделением "Интурист" в Гор. Риге : *И.В. Эльстер* / И.В. Эльстер /
 Секретарь парторганизации : *И.В. Соколов* / И.В. Соколов /
 Председатель МК : *О.Калину* / О.Калину / Ю.Колешникова /

Октябрьский РК КП Латвии рекомендует тов. РОЗЕНБЕРГА Зену Велдовну представителем "Интуриста" по работе с советскими туристами в круизной поездке в Японию.

Секретарь Октябрьского РК КП Латвии : *О.Калину* / О.Калину /

"20" января 1971 года.

¹⁴⁹ LVA, 282. f., 1. apr., 98. l., 82. lp

4. pielikums

Intūrista ziņojumu, kas adresēti arī LPSR VDK, sadales piemērs.¹⁵⁰

отп. 4 экз.
1-й Гл. Упринтур при СМ СССР
2-й Упринтур при СМ ЛССР
3-й КГБ при СМ ЛССР
4-й в дело Отделения
исп. Веселова
печ. Погодина
13.04.71 г.
МП № 10с
черн. 18 листов уничтожен

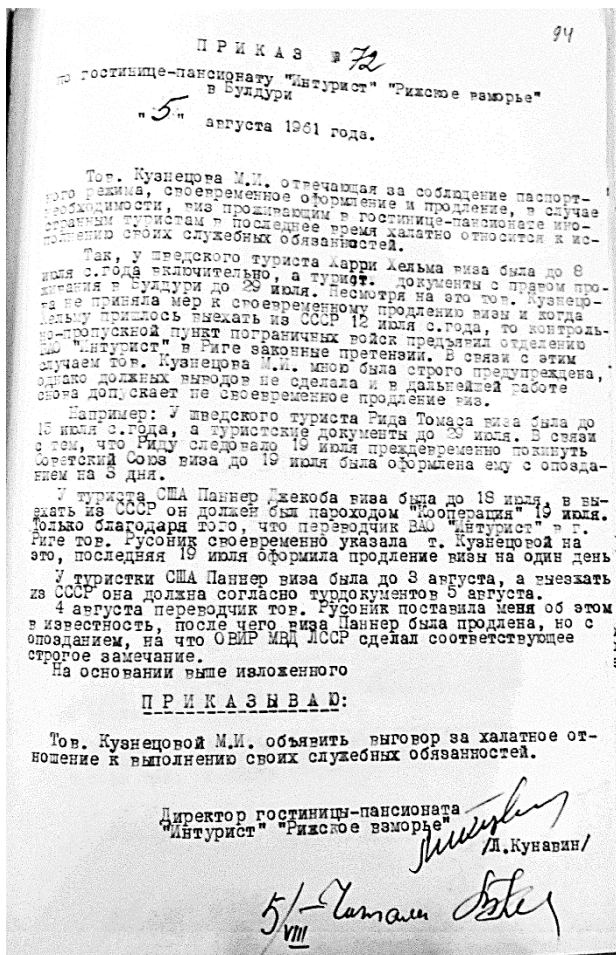
отп. 4 экз.
1-й Гл. Упр. по интур при СМ СССР
2-й Упринтур при СМ ЛССР
3-й КГБ при СМ ЛССР
4-й в дело отделения
исп. Васелова
печ. Погодина
28. IV. 71 г.
МП № 13с
черн. 15 уничтожен.

¹⁵⁰ LVA, 222. f., 1. apr., 28. l., 15. lp otra puse, 31. lp otra puse.

Padomju ideoloģijas un propagandas izpausmes Vissavienības akciju sabiedrības Intūrists Rīgas nodaļā kā VDK piesegstruktūrā darbā ar tūristiem no 1971. līdz 1985. gadam

5. pielikums

Intūrista viesnīcas Rīgas Jūrmala direktora L. Kunavina 1961. gada 5. augusta pavēle par rājiena izteikšanu M. Kuzņecovai par vīzu režīma pārkāpumiem.¹⁵¹

¹⁵¹ PDVA, 3406. f., 2. apr., 13. l., 94. lp.

‘Intourist’ – Cover Organisation of the KGB

During the Cold War, everyone could be considered as a spy. Individuals were recruited for spying, *spy cases* were fabricated and many were forced to serve the interests of their own or a foreign country; in the LSSR, a dilemma to collaborate with the representative of the USSR occupying power or against it was at stake. The All-Union state travel agency ‘Intourist’ (‘Inturist’) was one of the institutions whose main tasks was to serve as a tool for intelligence and counterintelligence.

The LSSR Riga division of the All-Union state travel agency ‘Intourist’ was the main tourism office operating in the LSSR. It officially carried out the duties and obligations of the Central Committee of Communist Party of Latvia, but, in fact, it served as above-mentioned the interests of the KGB. Among its particular tasks were the surveillance of special groups, notification on irregularities during travel, control over any expression of intolerance to the USSR or its politics, the search for and subtraction of any inappropriate literature, the timely discovery of ideological saboteurs within tourist groups and providing information which could then lead to detention with coercion.

The surveillance over groups or certain persons was performed taking into account the interest of the KGB. Therefore, not all tourist groups were similarly treated or had a similar extend of surveillance.

This research aims to establish reasons for making tourism a subject to closely examine in relation to KGB activities and to establish and evaluate the main consequences deriving from that interest. Moreover, the research has been focused to evaluate the staff issues of the LSSR Riga division of the All-Union state travel agency ‘Intourist’, paying close attention to those who may directly be linked to the KGB and who can be considered to be agents of the KGB.

Arh. Heinriha Šēla savrupnamš, 1873. 1976. gada Kārļa Kangera foto.

